ТАБОР

ВОЄННО-НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

37

Слухай, козаче, сурми заграють!

ЗМІСТ:

„TABOR"

„ТАБОР"

ВОЄННО-НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Ч. 37.

„...Як наші славні пращури, покажемо світові нашу силу єдности всіх українців, єдности незломної, спрямованої до єдиної мети, нашого Києва, звідки залунає „своя правда, і сила, і воля" для всієї Нації".

АНДРІЙ ЛІВИЦЬКИЙ.

РІК ВИДАННЯ XVII. 1939.

РЕДАҐУЄ КОЛЕҐІЯ.

Редактор В. КУЩ,

Ґенер. Штабу Ґенерал-Хорунжий.

Redaktor Wiktor Kuszcz. Warszawa 12, Al. Niepodległości 52.

Odbito w Zakł. Graf. P. Szwede, Warszawa, Warecka 9.

В ДЕНЬ 60-ої РІЧНИЦІ НАРОДЖЕННЯ ПАНА ГОЛОВНОГО ОТАМАНА АНДРІЯ ЛІВИЦЬКОГО РЕДАКЦІЯ «ТАБОРУ» СКЛАДАЄ ВИСОКОМУ ЮВІЛЯТОВІ НАЙКРАЩІ ПОБАЖАННЯ ЗДОРОВЛЯ, СИЛ ТА УСПІХУ ДОПРОВАДИТИ ДО ЩАСЛИВОГО ЗАКІНЧЕННЯ ВЕЛИКУ СПРАВУ ВИБОРЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТИ РІДНОМУ КРАЄВІ.

8 квітня 1939 р.
Варшава.

Промова Пана Головного Отамана Андрія Лівицького.*)

Сюди, на далеку чужину, де так довго працюєте після кривавих змагань з москалями, привіз я вам інтимний привіт рідної землі, привіт нашої України. Там, на европейському сході, не гадають про настрої рідних в'язнів, не мають жадних сумнівів, бо відчувають подих рідних степів, бо знають, бо бачуть, чим живуть, про що мріють усі українці в московській неволі.

Колись нас називали «лицарями абсурду» за те, що, оточене ворогом, наше вояцтво на чолі з Незабутнім, не складало зброї. Як же маємо вітати тих лицарів, що вже двадцять літ змагаються з московським пеклом, що в обороні Бога й України йдуть на каторгу, на смерть, на страшні нелюдські катування?

Хай кажуть, що нічого не знаємо, бо зв'язку з Україною не маємо; може й знаємо, та кричати про те не сміємо, не сміємо навіть найближчим про той зв'язок оповідати.. Коли читаєте в совітській пресі про ту боротьбу, чи слухаєте живих людей, що вириваються з пекла, дивуєтесь та не вірите, — не розумієте, що то не якісь милі несподіванки, а планомірний розвиток великого чину: того чину, що трясе Москвою, що перед усім світом демонструє нікчемність гнилої злочинної імперії.

Не сміємо кричати, бо боротьба не скінчена, а тільки наближається до побідного славного кінця. Тільки там, по повороті до «своєї Хати», почуємо всю правду, побачимо, які звичайні, а часом ніби «непевні» люди, складали криваві тихі жертви на славу України. Переконаємось тоді, що «вигнанці» й в'язні жили одним життям, одними мріями, що боротьба була одностайна, що всі борці змагалися за незалежну державу, за Українську Народню Республіку.

Обставини нашої праці за межами батьківщини склалися так,

---

*) Виголошена до делеґатів української еміґрації в одному з міст Західньої Европи («Тризуб», ч 14—15 (664—665) з 9 квітня 1939 р.).

що кожний громадянин є одночасно політиком-дипломатом. До кожного з вас, чи в бюрах різних установ, чи за фабричним станком, чи на відлюдній фермі,—звертаються чужинці з питаннями про незнану колись Україну. Всі ви своєю свідомістю та тихою пропаґандою довбаєте той грубий мур, який століттями будували підступні москалі між Україною й культурним світом... Своєю незломністю всі ви маніфестуєте перед цілим світом перманентність боротьби українського народу за державну незалежність.

Та ті самі *тяжкі* обставини вимагають, щоб *формально* тільки десятки активних громадян провадили працю політично-дипломатичну й тільки одиниці відповідали за відтинки інтимно-конспіративні. Тому власне апелюємо до мудрости громадської, домагаємося *особливого довір'я*, конечного зокрема тепер, коли вирішається наша Доля...

Вперта праця по цей бік совітських кордонів та невпинна кривава боротьба в Україні Великій — дали вже реальні наслідки. Вже преса цілого світу кричить про Україну, щоденно чуємо голоси не тільки ворожі, а й щиро прихильні до нашої справи. Нема вже поважнішої держави, яка в своїй політичній акції не брала б під увагу нашої боротьби, не слідкувала б за стосунками на европейському сході, не вживала б одповідних заходів. Всі, до байдужої Америки включно, міркують уже над цілком реальною можливістю повстання в Европі вільної незалежної України...

Переживаємо нині тяжкі дні всенароднього горя, сумної жалоби по тих лицарях, що полягли на полі бою за молоду державність українську. Ще так недавно ввесь український світ з радістю вітав повстання Срібної України, і вже зрадлива доля знищила коротку волю бідного Краю. В той короткий жахливий тиждень, коли важилась доля найменших братів, — була єдина думка, єдина мрія, єдине велике Серце у *всіх українців*. Неймовірно тяжко було чути про нерівну боротьбу лицарів-патріотів проти модерної навали, всі чекали чуда-допомоги, та чуда не сталося. Розпука огорнула всіх українців; ветерани збройного чину ридали, що не мали змоги на крилах спішити до бою, жінкам-українкам соромно стало за тих найближчих, що не встигли вмерти або перемогти.

Велика кривда, тяжка втрата, — та не сміємо впадати у розпач, не сміємо опускати рук. Нашою сумною втіхою хай буде та лицарська боротьба, що звернула увагу всього світу, та боротьба, що нагадала нам незабутні роки визвольного чину, коли кривавилася *вся* Україна. Не маючи своєї держави, не маючи навіть найменшої надії, українці ніколи не були рабами. Як колись зверхні чинники Української Народньої Республіки ніколи перед ворогом не капітулювали, так Уряд Карпатської України не схилився перед напасником. Як славні армії українські в умовах жахливих ніколи не склали зброї, так лицарі-січовики здивували чужинців обороною рідного краю, зафіксували перед світом традицію лицарської Нації. Зафіксували й арґументом крови переконали всіх, що незалежна Україна мусить бути і буде...

Хай неграмотні чужинці, під впливом ворогів наших, повторюють ще старі дурниці, ніби Україну вигадали німці чи поляки, чи

знову німці, хай кричать, хай лякають, ніби Україну хтось хоче завоювати для себе. Нас це вже не обходить. Нашу визвольну боротьбу базуємо не на тих чи інших коаліціях, не на часовій міжнародній кон'юнктурі, не на дитячих мріях про чужу інтервенцію. Ми знаємо, що Нація, яка непохитно провадить боротьбу в жахливих умовах, мусить перемогти, бо до перемоги має нічим незломну волю.

Нас не лякають брехливі чутки про спустошення Краю, про загальну апатію, про втому борців, про большевизацію молоді. Ми знаємо, що та молодь є молоддю нашою, що ті лицарі-борці живуть однією душею з нами: ми бачимо, якою помстою горять їх молоді очі, коли оповідають про знущання ворога над нашим народом. Нас не спинять побоювання м'ягкотілих, ніби останні двадцять літ вирили прірву між нами і «ними», ніби в момент революції не знайдемо спільної мови. Знаємо, що прирви нема навіть такої, яка існує між нашими собіпанськими «угрупованнями», що й досі не спромоглись об'єднатися навколо нашого Уряду. Знаємо, бо постійно чуємо з того боку болючі докори, що нема єдности на еміґрації, що витрачаємо сили на взаємні свари та інтриґи. Під кошмарним обухом наші змучені брати досягли такої єдности, якої ніколи не зазнала Україна, єдности внутрішньої і єдности з нами!

Протягом довгих літ чуємо відгуки оборонних стрілів по ворогах народу українського. Ті одинокі стріли досягають уже найвищих сатрапів московських, ті стріли переходять в постійну війну з ворогами. І коли наступить вибух всенародного гніву, коли час грізного суду нарешті настане, не буде вже між нами розбіжности. Всі, як один, підуть свідомо за тими, хто боротьбу провадив, хто *ніколи* зброї не складав, хто Нації ніколи не зрадив. Виявлять таку залізну єдність, яку всі подивляли в справі Срібної України, що мала до себе гарячі почуття всесвітнього українства.

Нам тяжко тепер одриватися думкою від гір Карпатських і повертати знову до наших степів, ало мусимо мати, крім серця, ще й холодний розум. Мусимо завжди пам'ятати, що не можна покладати романтичних надій на найліпших чужинців, що нерозумно мріяти занадто про чужі непевні багнети. Мусимо пам'ятати, що горда Нація наша не прийме чужої влади проти найлютішого навіть ворога; прийме тільки охоче щирих, хоч, певно, еґоїстичних союзників для спільної боротьби. Мусимо ніколи не забувати, що українську землю можна визволяти лише з центру — Києва, а не з більших чи менших окраїн нашої землі. Цю безперечну аксіому зрозумів уже ввесь світ, який ще вагається, ще часом робить нам кривду, але вже відчуває, що на сході Европи є Нація Велика, Нація Лицарська, яка вже не буде погноєм для чужої потуги, але завжди може бути вірним союзником.

Віддаймо вічну пошану тим, що полягли в останній боротьбі, але ніколи не забуваймо, що слава не поляже, що карпатські брати, боронячи свій коханий край, боронили перед байдужим світом честь і славу Нації Української.

Не віримо ворожим наклепам, ніби хтось хоче поневолити всю Україну для себе. Коли вже хтось зацікавився нашею долею і нашою боротьбою, то тільки для того, щоб мати на сході могутнього

союзника, а не якогось там непевного васала. Всі, хто зрозумів нарешті неминучість кінця злочинної Москви, сконстатували давно, що українці не належать до «малих народів», які не доросли до незалежного державного існування. Тому в подіях, що з таким темпом наближаються, Україна займе тільки те місце, яке відповідає її національній честі й моральній силі. У тих давно жданих подіях зникне партійництво, зникне дрібна боротьба більших і менших «концепцій», настане та єдність, про яку давно дбали наші ліпші громадяни. Не буде вже ні лівих, ні правих, зникнуть «рідні» авантюрники й аґенти різної масти, прийдуть до праці й боротьби патріоти українські з єдиною волею до перемоги.

Хай лунає по світі клич: горе слабим. Нас той клич не зневірить, як не зневірили довгі роки боротьби. Як наші славні пращури, покажемо світові нашу силу єдности *всіх* українців, єдности незломної, спрямованої до єдиної мети — нашого Києва, звідки залунає «своя правда, і сила, і воля» для всієї Нації.

Ми вже бачили єдність карпатську, бачили ентузіязм навколо молодої держави, — побачимо «чудо». Побачимо, як горда змучена Нація скине з себе пута сваволі, як грішні з праведними одностайно стануть в єдиній непереможній волі до визволення Рідного Краю, до збудування незалежної держави великого Українського Народу.

Паном Президентом Української Народньої Республіки була надіслана до Президента Сп. Д. П. Ам. Рузвельта телеґрама наступного змісту:

«У заклику Вашої Ексцеленції до голови Німецької держави та прем'єр-міністра Італії згадана була поміж іншими европейськими державами, яким мала б бути заґарантована їх незалежність, Росія. Маю честь звернути Вашу увагу на той факт, що Росія, тобто СССР, не уявляє з себе одноцільної держави, що повстала вона наслідком цілої серії брутальних аґресій і мілітарної окупації Української Народньої Республіки та інших незалежних держав неросійських народів, та що ця держава, СССР, орґанізуючи ворохобницьку акцію Комінтерну, є постійною загрозою світовій цивілізації. Базуючися на боротьбі Українського народу за державну незалежність, я прошу Вашу Ексцеленцію, в інтересах забезпечення правдивого миру, взяти на себе ініціятиву, щоб зажадати від уряду Москви виведення окупаційних московських військ з України, що уможливило б відновлення самостійної Української Держави, яка єдина може забезпечити тривалий мир і політичну рівновагу на европейському сході. Андрій Лівицький, Президент Української Народньої Республіки. Женева, 18.IV.1939». (Офінор № 200, 39 р.).

ЮРІЙ НАУМЕНКО.

Артилерія піхоти.

В сучасній військовій літературі досить часто можна натрапити на міркування у цьому надзвичай важливому для піхоти питанню. Річ, очевидно, не стільки в самій засаді забезпечення піхоти артилерійською зброєю, що насьогодні вже питання безспорне, але головно в орґанізаційних формах цього забезпечення та зразках тої артилерійської зброї, що має завданням супроводити піхоту у всіх етапах бою й безпосередньо її піддержувати.

Хоч саме окреслення «артилерія піхоти» усталено було остаточно вже після Світової війни, але початків її слід шукати в подіях цієї війни,*) бо, як завжди, певні тактичні положення дали власне привід до створення нових засобів, між якими й знайшлося впровадження на поле бою артилерії *безпосередньої* піддержки піхоти, т. т. артилерії, що завжди була би з піхотою. Новими тактичними положеннями під час Світової війни були: 1) кулеметні гнізда в системі оборони, яких не можна було ліквідувати вогнем звичайної піхотної зброї й до яких не сягав огонь дивізійної артилерії, що стріляла з закритих позицій, і 2) поява на полі бою повзів (танків), що порівняльно легко могли пройти через систему нашої оборони.

Нерідкі були випадки, коли два кулемети боронили доступів до певного важливого для наступаючого пункту, де навіть не було ворожої піхоти. Теренові умовини не дозволяли однак зліквідувати їх артилерійським огнем з закритих позицій, а треба було підтягати окремі гармати польової артилерії майже до передових піхотних ліній, щоб огнем з близьких дистанцій, здебільша простим націленням, унешкодливлювати дошкульні для наступаючого перешкоди.

Так само справа була й з повзами. У першому періоді появи їх на полі бою не було, крім артилерії, іншого засобу боротьби з ними. Цей спосіб на той час був вистарчальний, бо повзи не мали ще великої швидкости та міцного панцера, що давало спроможність унешкодливлювати їх навіть відламками звичайного стрільна. І дійсно, в перших боях повзи несли великі втрати (понад 43%) від артилерійського вогню системи оборони. Але з часом артилерія почала відчувати значні технічні труднощі в боротьбі з повзами, бо вони намагалися вирушати до атаки з близьких до лінії оборони вихідних позицій, що значно скорочувало час перебування їх під артилерійським огнем, та використовували димові заслони. Вкінці, вибухи стрілен утворювали такі хмари диму і куряви, що це заступало атакуючим повзам димову заслону. Отже, після короткого об-

---

*) Спроби розв'язати це питання бачимо вже на початку XVIII віку (артилерія піш. полків у шведській та московській арміях під час Північної війни). Ред.

стрілювання, артилерія не могла вже боротися з повзами або з-за того, що їх не бачила, або що вони заблизько підсунулися під лінію оборони. Це все викликало необхідність висунення гармат легкої артилерії до першої лінії, звідки вони могли б стріляти по повзах і тоді, коли вогонь артилерії, що стріляє з закритих позицій, був уже небезпечний для своєї ж піхоти.

Першими німці вжили артилерії супроводу на широку скалю восени 1917 р. під час наступу на анґлійському фронті, коли до передових частин були додані цілі батареї легкої польової артилерії. Як бачимо, в цих перших спробах створення артилерії піхоти використано звичайні польові гармати, але вже тоді практика виказала, що користування цими гарматами утруднює їх великий розмір та вага. До того ж, проста траєкторія не давала можливости вражати всі потрібні цілі. Річ у тім, що артилерія піхоти, щоб осягнути швидкість і доцільність свого чину, мусить стріляти переважно з відкритих позицій (по ворожих повзах стріляє *завжди* з відкритих позицій) простим націленням. Отже, на таку позицію заїхати кіньми не можна, а треба тягнути гармату руками обслуги. Це дуже втомлює людей та й наражає їх на великі втрати від ворожого вогню. Так буває при наступі. При обороні ж можна позицію зайняти заздалегідь, але тоді гармати засуджені на загибіль при відході, бо не буде змоги витягнути їх з бою силами обслуги. Також дуже втомлятиме обслугу підношення стрілен з передків до гармати. Крім того, гармати легкої польової артилерії майже не надаються до стріляння по таких рухливих як повзи цілях, бо зворотній механізм їх може зміняти поземний кут стріляння в дуже малому ступневі, внаслідок чого майже після кожного стрілу треба змінювати положення всієї гармати.

Тягар гармати вимагає 6-и кін. запрягу, що, при великих втратах у передових лініях, насуває труднощі поповнення коней. Сама гармата уявляє з себе добру ціль для супр-ця.

Отже, від кількох літ провадяться праці й досвіди з метою знайти модель гармати, найбільш придатної до боротьби з цілями, що загрожують піхоті та яких вона не встані знищити своєю зброєю. В засаді такими цілями будуть: 1) кулемети і 2) повзи І от-тут виявляється, що для боротьби з цими цілями потрібні гармати різних технічних властивостей. Для знищення кулемета (вміщеного в окопі або бліндажі) потрібна гармата, що посідала б велику влучність та велику вибухову силу стрільна і яка могла б стріляти добре з віддалі 2.000 — 2.500 м. (з більшої віддалі виявити укритий кулемет майже неможливо). Для боротьби з ворожими кулеметами, особливо ж в укриттях, потрібна стрімка траєкторія. Замість того, для боротьби з повзами і панцерними самоходами, гармата повинна мати, крім доброї влучности, ще велику пробоєву силу стрільна, просту траєкторію, здібність швидко змінювати напрямок стрілів та можливість влучного вогню з дистанції 1.000 — 1.500 м.

Насьогодні фабрики зброї мають виробленими кілька моделів

гармат для артилерії піхоти. Бачимо там гарматки калібру 20 мм., а поруч з ними — 37 мм., 47 мм., а навіть і 94 мм., з різними технічними і балістичними властивостями. Є навіть гармати з подвійними люфами: одною (меншого калібру) — для боротьби з повзами та другою (більшого калібру) — для нищення кулеметів.

Самий факт появу багатьох моделів гармати для артилерії піхоти вказує на трудність сконструовання гармати універсальної, що могла б у рівній мірі добре пробивати панцер повзів, влучаючи простим націленням, та стріляти з закритої позиції під час супроводження піхоти. А крім того вимагається ще малий розмір та невелика вага самої гармати. Ці труднощі спричинилися до того, що тепер війська мусять мати два типи артилерії піхоти: окремо — для боротьби з повзами і окремо — для супроводження піхоти і боротьби з перешкодами на шляху її наступу (кулемети, обсерваційні пункти).

Протипанцерні гармати мають переважно калібр до 37 мм., а гармати супроводження — 47 мм. і більше. Щодо протипанцерної оборони, то створення окремого типу гармат для цієї мети дуже корисне. Калібр 37 мм. дає змогу добре боротися з шибкими повзами на віддалі від 1.500 м. Велика початкова скорість стрільна дає змогу осягнути й велику пробоєву силу. Ця гармата досить легка, вигідна для пересування і укриття в терені з-за малого свого розміру. Поскільки справу конструкції протипанцерної гармати можна насьогодні вважати розв'язаною, справа зразку гармати для супроводження піхоти досі ще не вирішена. Однак, нема сумніву, що створено буде окрему гармати піхоти, що могла б супроводжувати піхоту у всіх становищах, не виключаючи боротьби з повзами. Така гармата, враз зо спеціяльною протипанцерною гарматою, запевнила б на щаблі піхотного полку успішну боротьбу проти всіх ворожих цілей. Головним питанням при конструованню такої гармати є справа її ваги. Піхота, очевидно, хотіла б, щоб гармата ця була б можливо легка. Передумовою в цьому випадкові є можливість легкого пересування гармати в кожному терені (взгл. перенесення її по частинах) самою обслугою, тобто, 4—6 чол. Це означає, що вага гармати не повинна перевищувати 250—300 кґр., якій вазі відповідає більш-менш калібр 37 мм. Такий калібр, дуже добрий для боротьби з повзами й незахищеними кулеметами, але не надається для виконання інших завдань, що можуть повстати при супроводі піхоти, бо стрільно його має невелику силу. Однак, збільшуючи калібр гармати, хоч і робимо її придатною до боротьби зо всіма ворожими цілями, робимо її заважкою для пересування на значні віддалі силами обслуги. Отож необхідний компроміс поміж бажанням мати легку гармату і воднораз виконувати нею всі завдання супроводження піхоти. Ця остання конечність повинна бути рішальна і доведеться, мабуть, збільшити вагу гармати до 500—550 кґр.; така вага дозволить пересувати гармату силами обслуги на певні віддалі, а на віддалі більші вживати до цього пари коней. При вазі 500 — 550 кґр. можна осягнути калібр до 55 мм., коли

стрільно важить до 2,5 кґр. та досить сильне для боротьби з укритими кулеметами, обсерваційними пунктами та ін.

Зважаючи ж на те, що засоби протипанцерної оборони мусять посідати спеціяльні кулемети калібру 20 мм., бачимо певну послідовність у силі різних засобів і можливість належного їх використання.

Протипанцерний 20 мм. кулемет слід вживати проти розвідчих і легких повзів, протипанцерну гармату 37 мм. — проти легких і середніх повзів на близьких віддалях, гарматку піхоти 55—57 мм. — проти середніх повзів на більші віддалі.

Гармата піхоти, призначена для боротьби з різнородними цілями, повинна посідати й певні властивості, а саме: 1) здібність швидко зміняти напрямок вогню, 2) здібність надавати великі кути підвищення, 3) швидкострільність, 4) влучність.

Зміна напрямку вогню: поскільки гарматам супроводження прийдеться брати участь і в боротьбі з повзами, бо самих протипанцерних гарматок може не вистарчити (взгл., бракуватиме їх на потрібному напрямкові), необхідно забезпечити їм швидку зміну напрямку стріляння. Беручи пересічну швидкість повза в терені 30 км./год., отримаємо, що при посуванні його на віддалі 1 км. від нас у напрямі поперечнім до лінії стрілу, він за 1 хвилину пройде $^1/_2$ км., що дає зміну напряму стрілів на 28^0. Отже, без зміни становища самої гармати, а лише за поміччю механізму, можна стріляти по повзу коло 1 хвилини, що дає змогу дати 5-6 добре поцілених стрілів.

Більші кути підвищення: виконання завдань супроводження піхоти вимагає від гармати дуже часто зайняття закритих позицій близько від першої лінії.

Для зброї простої траєкторії стріляння з закритих позицій дуже трудне, а тому гармата супроводження повинна мати властивості малої гавбиці, а принаймні давати можність збільшувати кут підвищення навіть понад 45^0 (застосовуючи змінні ладунки набою).

Швидкострільність необхідна властиво тільки для боротьби з повзами з-за їх порівняльно великої швидкости в терені й короткого часу, що дається для стріляння по них. Найкраще було б мати автоматичну гармату, але з технічних причин (значне збільшення ваги) це неможливе. Отже, питання швидкострільности розрішується добрим вишколом обслуги, бо нормальна технічна швидкість стрілу гармати (коло 15 стрілів за одну хвилину) цілком вистарчальна.

Влучність вогню гармати супроводження залежить від двох чинників: досконалости самої зброї (можливо мале розкидання влучень та добрі механізми) й справности обслуги, зокрема наводчиків.

Залишається згадати ще про орґанізаційні форми, що їх прийняла артилерія піхоти в сучасних европейських арміях. Щодо протипанцерних гармат, то спостерігаємо різні орґанізаційні форми. В совітській армії бачимо їх на щаблі куреня, як його орґанічну ча-

стину (курінна артилерія), але в більшості інших армій створено окрему одиницю на щаблі піхотного полку (напр., 14-а сотня в полку німецької армії) з тим, що ком-р полку приділяє поодинокі чоти до куренів у міру потреби. Самий тип протипанцерної гарматки вже устійнився і більш-менш однаковий в різних арміях. Замість того артилерія супроводження виказує значну різноманітність типів. В деяких арміях піхотні полки мають орґанічно приділені батареї звичайних 75 мм. польових гармат шостикінного запрягу; інші застосовують полегшений тип 75 мм. гармати на гумових колах (С.С. С.Р.), а ще інші впроваджують спеціяльний тип гармати супроводження (щось у роді удосконаленого легкого мінометa, як у Німеччині), створюючи спеціяльну сотню гармат супроводження в піхотному полку.

Слід думати, що досвід майже трьохлітньої війни в Еспанії спричиниться до певного устійнення поглядів щодо питання артилерії піхоти й до прийняття певного типу гармат, враз з устійненням орґанізаційних форм.

П. КРИЦЬКИЙ,
Полковник,
Військовий Інженер-електрик.

Сучасні погляди на довгочасне закріплення побережжя.

Боротьба флоти з довгочасними укріпленнями побережжя за час Світової війни не виявила, щоб можна було визнати переможцем артилерію флоти; однак вона дала ті досвідні дані, що на них треба вважати при обміркуванню питань підготовки побережжя до довготривалої оборони. Німці, виходячи з досвіду Дарданельських боїв, уже за час Світової війни розбудували оборону 60 кл. смуги Фландрського побережжя. Не дивлячись на імпровізований характер цієї оборони, вони досягли значного успіху в забезпеченні обороноздібности побережжя, що вдалося їм головним чином через пристосування найновіших середників та засобів боротьби за побережжя. Взагалі ж з досвіду Світової війни можливо встановити на майбутність в ділі довготривалого укріплення побережжя деякі вихідні дані, пам'ятаючи, що характер цього укріплення в значній мірі залежить від умовин боротьби та місцевости.

Короткі дані з досвіду Світової війни. Наперед всього треба звернути увагу, що в час цієї війни, а, особливо, після неї значно побільшилася віддаль бою флоти з берегом, порівнюючи з тим, що приймалося до війни і як то бувало в боротьбі флот поміж собою. Морський бій під Скаґераком відбувся на віддалі 13 кілм., а вже борня анґлійської флоти з Фландрським побережжям провадилася

на віддалі від 26 до 36 км. Це побільшення дистанції викликало побільшення далекосяглости й калібрів важкої берегової артилерії, що навіть значно випередила найновішу корабельну.*)

Далі новиною в морських і прибережних боях було стріляння корабельних гармат по закритих цілях з коректуванням авіяцією. Вперше стріляли так гармати 38 і 30,5 цм. з анґлійських кораблів по Дарданельських фортах з дистанції 19 км. Щождо загрози укріпленням побережжя з боку повітрофлоти, фахівці берегової оборони не дуже лякаються літацьких бомб. Берег з свого боку має теж з досвіду Світової війни чимало удосконалень щодо бо-

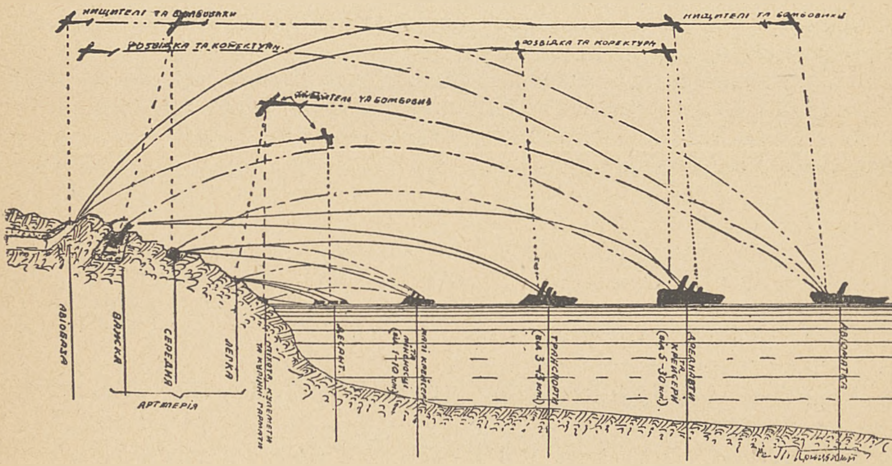

Рис. 1. Схема діяння побережжя та флоти.

ротьби з флотою; головні з них: теж повітрова флота, поліпшення мінних загород, технічне удосконалення підводних човнів і самодієвих мін. Всі ці засоби роблять тепер десантну операцію дуже ризикованою й коли ще було можливе висадити десант на берег Дарданел, то на Фландрському побережжю це вже була дуже тяжка справа. Мінні загородження побережжя та використовування підводних човнів більш небезпечні для флоти, ніж важка артилерія побережжя. Але все ж таки за ввесь час існування берегових укріплень найважнішим моментом було сконструовання важкої артилерії та використовування її згідно з обставинами як для боротьби на побережжю, так і на сухопутних фронтах, а остання вимога примусіла значно побільшити рухливість артилерії й на побережжю.

Сучасні завдання берегової артилерії. В склад її повинні вхо-

*) На ескадр. панцерниках, що побудовані на кінець 1938 року, поставлені гармати від 300 до 406 мм. калібром і довжінню в 50 калібрів і тільки в нових панцерниках в 40.000 тонн проєктуються 18" (457 мм.) гармати.

дити найважчі й важкі гармати та гавбиці, середині й легкі гармати. На рис. 1 подано розподіл задач поміж засобами оборони для артилерії різної могутности. Отож важкі гармати починають стріляти з найбільших дистанцій з метою затримувати найсильніші бойові кораблі ворога на можливо більших віддалях та перешкодити влучності їх стрільби. Ці гармати все ж не всилі з великої віддалі пробити панцера бортів, але стрільна можуть дуже серйозно ушкодити кораблі в місцях, де немає панцера або він слабий. Гармати можуть пробивати грубий бічний панцер тільки не далі 6 км ,*) а так близько кораблі не сміють підходити до берега. Важкі гавбиці стріляють на віддаль значно меншу й імовірність влучення та швидкість вогню їх слабіша, ніж важких гармат, але стрільна їх все ж таки порівнюючи з далеких дистанцій пробивають панцер палуби, влучаючи згори, чим поводують внутрішні вибухи й загибіль кораблів. Ці властивості стрільби важких гавбиць роблять їх для панц. суден більш страшним ворогом, ніж важкі гармати. Менша ж, порівнюючи, імовірність влучення вирівнюється тим, що поземна площа на воєнних кораблях значно більша бокової — простовисної. Тому важких гавбиць часто вживають для захисту побережжя й, особливо, проти моніторів, що для важких гармат уявляють дуже малу ціль з-за малої височині своїх бортів; з другого ж боку гавбицями можливо розбивати цілі, що бувають за обрієм і заховані від простого вогню гармат. Сучасна ж рухливість важких гавбиць дозволяє легко пересувати їх та використовувати на польових фронтах. Також необхідні середні калібри гармат для стрільби по слабко або й зовсім неопанцерованих суднах. Разом із тим вони можуть допомогати в боротьбі з великими кораблями, стріляючи по них швидко й зосереджено; спеціяльне ж їх завдання — це фланкувати своїм огнем побережжя впродовж. Малокаліберна (польова) артилерія вживається для охорони від травлерів мінних або спеціяльних морських загороджень, а також і проти десанту. В Світовій війні ці гармати вживалися також і проти літаків.

Роля важкої армійської артилерії в обороні побережжя й артилерії берегової оборони в польовій війні. До Світ. війни про пристосування берегової артилерії на польовому фронті годі було казати, як також й артилерію суходолу майже не вживали проти рухливих морських об'єктів. В час же Світ. війни на польових фронтах стали вживати гармати берегової артилерії різноманітних калібрів та навіть морські судові гармати.**) Разом із тим війна ця викликала потребу на фронтах нових важких гармат такої конструкції, щоб вона давала можливість в той же час значно зміцнювати оборону побережжя, як завчасно зміцненого, так і такого, потреба укріпити яке виникнула в часі війни. Таким чином, в часі війни були висунуті наступні три вимоги:

1. Всі важкі гармати, що маються на озброєнню берегової

---

*) За іншими даними — на 7—8 км.

**) У війні 904—905 років японці вжили під Мукденом 11" гавбиць.

й морської артилерії, повинно використовувати по можливості й в польовій війні, а для цього повинні бути відповідні засоби транспорту.

2. Важку артилерію, що призначена для вживання в польовій війні, повинно пристосовувати також для поразки морських об'єктів з побережжя, відповідно зміняючи лафети й приладдя стрільби та користуючися спеціяльними далекомірами, що незалежні від абсолютної височині гармат; всі ці вимоги були прийняті під увагу в гарматах, що сконструовані під час війни.

3. Нові конструкції гармат повинні давати можливість використовувати їх як в польовій війні, так і на побережжю.*)

Ці вимоги мали наслідком появ залізничної та тракторової важкої артилерії, а також і думку збудувати єдиний тип середньої гармати, але за час війни такого типу ще не було вироблено. Кінцевим вислідом наведених вимог про широке використовування важкої артилерії в обороні побережжя й рухливости гарматної оборони берегів було те, що постійні установки берегових батарей почали будувати тільки винятково.

Залізнична та тракторова артилерія. Зараз звертають особливу увагу на рухливу артилерійську оборону побережжя:

а) Залізнична артилерія. Для гарматного вогню вбік від осі залізничного тору в місцях, з яких мають провадити стрільбу, повинно загодя зробити відповідні праці. Збоку від залізничної колії будують вітки на взір дуги; з причини, що при стрільбі по рухливих морських цілях пересування по таких дугах зайняло би багато часу, будують у відповідних місцях поворотні кола таких розмірів, щоб на них можна було розмістити гарматний та з бойовим припасом вагони. Діяметр такого поворотного кола, що його вісь і котки повинні мати бетоновий фундамент, для гармат 350 мм. калібру має в середньому 40 мтр.

З погляду технічно-бойового 4 залізничні гармати складають одну батарею. На позиції центри поворотніх кол такої батареї зна-

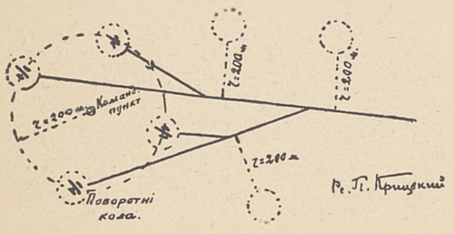

Рис. 2. Розташування залізничної батареї на 4 важкі гармати.

ходяться в середині кола радіюсом у 200 мтр. (рис. 2). Центр такого обводу повинно зробити пунктом керування батареї. Коли є потреба підготовити запасову позицію для такої батареї, що повинна у випадках необхідности стати на позицію й підготовитися до

*) В нових конструкціях гармат італійці дотримали всіх цих вимог: гавбиця 204 мм. і 22 калібри довжінню та 155 мм. гармата 50 калібрів довжінню змоторизовані.

стрільби в найкоротший час, підготовляють на відповідних місцях поворотні кола й колії для них. Крім того будують захоронки для обслуги, далекомірів, дозорців, для прожекторів та їх дозорців. Де бажають мати головну позицію батареї, повинно збудувати постійні захисти для гармат, бойових припасів, джерела електричної енерґії і т. д. Зрозуміло, що залізн. гармати ставлять там, куди можливо провести залізничну колію й де місцевість дозволяє збудувати поворотні кола; коли ж цих обставин немає, ставлять або постійні батареї або використовують гармати тракторового чи іншого тягу.

б) Тракторова або іншого тягу артилерія. Проблема перевозки важкої артилерії по шосе була розрішена перш всього в Австрії заводом Даймлера, що використував моторовий потяг «Гігант» або

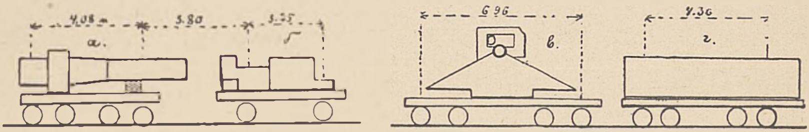

Рис- 3. 420 мм. гавбиця в русі: а) тіло гавбиці, б) моторовий віз, в) лафет і г) матеріяли.

потяг «С» (рис. 3). На цьому рисункові подана схема перевозки окремих частин 42 цм. гавбиці. Таким же чином перевозили 38 цм. та 24 цм. гармати. Ці три гармати конструювалися з метою вживати їх як на польових фронтах, так і при обороні берегів, але останнє не здійснилося.

Ці гармати для зайняття позицій та приведення до готовости потрібують значно більше часу, ніж залізничні, бо частини їх треба збірати з окремих возів; хоч при цьому вживали не підваг, а звичайних коловоротів, все ж збірка їх провадилася досить швидко, навіть в гірській місцевості; наприклад, зайняття позиції австрійською гавбицею з використуванням ковбані для фундаменту *) вимагало тільки 6 годин, але разом із уставою гавбиці треба було збудувати вузьколійку для підвозу бойового припасу. В випадках підготовки запасових позицій для батарей таких калібрів потрібно було завчасу викопати та одягти ковбані під гармати й вирівняти місцевість під вузьколійки; до цього треба додати, що користання пристроями для стрільби з цих гармат, зокрема далекомірами, дуже складне.

Маневрування важкої артилерії. Часто під рухливістю важкої берегової артилерії розуміють, що оборону побережжя можливо утворити в любий мент, бо вистарчить тільки пересунути гармати на загрожений участок, коли з'явиться на обрію ворожа флота; але треба пам'ятати, що не завжди й не всюди це можливо, бо все залежить від місцевих умовин і підготовки, а такі сприятливі умови-

*) 50 м.³ земляної праці.

ни, які були на Фландрському побережжю, випадають не часто. Отож під рухливістю важк. артилерії треба розуміти можливість широкого пересування гармат в межах даного участка фронту, що й є маневрування артилерії. Точніш у цьому випадкові треба говорити не про маневрування, а про перегрупування важкої артилерії, бо питання не про повне пересування всіх гармат з одного фронту на інший (напр., з побережжя на суходільний фронт чи навпаки), а про пересування частини озброєння берега чи польового фронту.

Стрільба по закритих цілях. Перед Світ. війною во всіх арміях вимагалося, щоб всі батареї берегової артилерії могли провадити безпосередньо вогонь по відкритих цілях — великих і малих суднах, що проходять навіть дуже близько від берега. Звичайно, на батареях же, а не осторонь, розміщувано пости спостереження (на німец. та франц. батареях). Одначе незадовго до війни пришли до висновку, що батареї стрімкого чину повинно розміщувати на позиціях цілком закритих; через це до початку війни тільки гавбиці й мортири повинні були стріляти з закритих позицій,*) а в часі війни ця вимога розповсюджена була вже й на гармати. Німці прийняли цей спосіб стрільби на Фландрському побережжю, а в Австрії лише в кінці війни опрацьовали цей спосіб і то тільки теоретично. В той час, коли почали вимагати від важкої артилерії стрільби по закритих цілях, середня та легка артилерія, по-старому, повинна була стріляти по відкритих цілях, навіть, по суднах флоти, що проходять у самого берегу.**)

Проблема калібрів. Теоретично випадало б, що по далекосяглості стрільби важкі гармати побережжя мали б перевищувати важкі гармати флоти. Одначе ворожа ескадра не завжди буде складатися з найновіших калібрів, а тому немає рації яку-будь берегову гармату рахувати застарілою з того міркування, що на новому кораблю з'явиться нова, більш могутня гармата.

В Европі калібр гармат уже досягає 406 мм. Залізничні важкі гармати мають ту перевагу над постійними, що у випадкові потреби їх можна легко й плідно використовувати на польовому фронті. У Франції в даний час в портах каналу Ляманш, Тулоні, Бресті і в Бізерті маються важкі гармати калібром 450 мм.***) і далекосяглістю 60 км. Сп. Д. П. Ам. мають для оборони порта Нью-Йорку важкі гармати 406 мм. з довжінню цівки 50 калібрів і далекосяглі-

---

*) В польовій війні артилерія ставала на закриті позиції ще з рос.-японської війни, коли одержала панорамний пристрій.

**) Сучасна розвідка з літаків, звуково й світлометрія, точні й швидкі топоґрафічні знімки з літаків та далекого земного фотоґрафування за допомогою панорамних фотокамер, що знімають на віддалі десятків кілометрів, — все це надзвичайно поширило можливість стріляти по невидимій цілі, навіть за обрієм. Тепер можливо дуже швидко визначити місце цілі й через те дуже скоро пристрілятися, провадячи обстріл невидимих цілей по площах, що точно засікаються з літаків або звукометричних батарей (осцилоґрафів).

***) Військова преса подає, що у Франції мається декілька берегових гармат кал. 500 мм.

стю до 50 км., а вага стрільна в них 1.100 кґр.; для оборони побережжя Каліфорнії маються 4 гавбиці 400 мм. на залізничних платформах (рис. 4).*) Коли місцевість не дозволяє використовувати

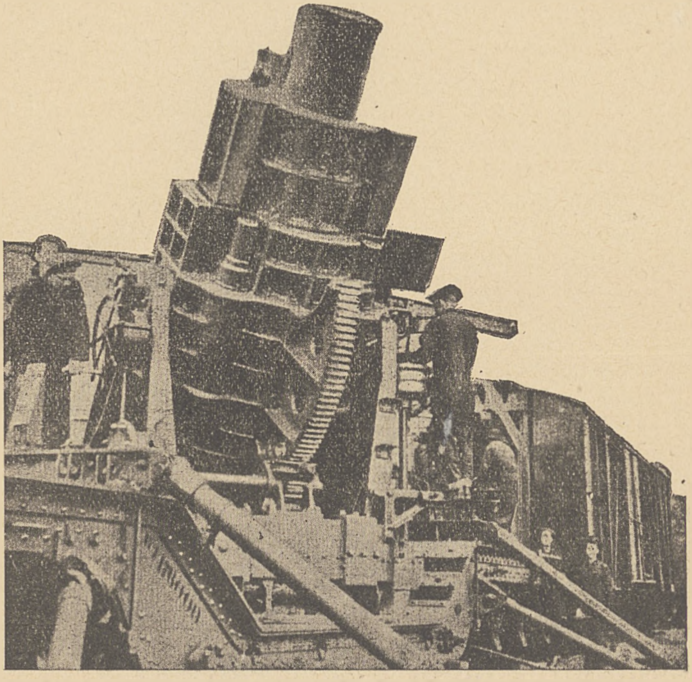

Рис. 4. 400 мм. гавбиця на залізничній платформі (Сп. Д. П. Ам.).

залізничні, а небажано мати постійні, вживають важкі гармати тракторового чи якого іншого тягу, й тоді вагу таких гармат зменшують за рахунок їхньо̓го калібру, що значно відбивається на їх далекосяглості. В сучасний мент конструктори досягають далекобійности важких рухливих гармат калібр. до 240 мм.—до 27 клм.**) Відмовитися ж від залізничних гармат на користь тракторових немає рації з-за меншої далекосяглости та могутности останніх, але вони

*) Такі ж гавбиці мають для оборони Панамського каналу. Крім того були сконструовані в 1936 році 35,6 цм. залізничні гармати в 50 калібрів довжінню, що можуть стріляти з залізничної устави чи фундаменту на землі. Під люфою мається 7 пар колес д. 91 цм. і на вісь припадає 21 тонна. Загальна вага — 340 тонн. Скорість стрільби з цієї гармати — 1 стріл на 1 хвилину. Стрільно подається спеціяльним мотором; вага стрільна 708 клґ., вибуховий набій — 220 кг., найбільша далекосяглість 37.800 мтр. (За „Waffentechn. Nachr. aus fremden Marinen“) Дві такі гавбиці складають батарею.

**) В 1936 р. американці збудували для захисту Панамського каналу декілька батарей калібром в 203 мм. (8”) з довжінню цівки 50 калібрів (10, 15 м.); стрільно важить 109 кґр., найбільша далекосяглість — 32 клм. Анґлійці випробовують гармату в 233 мм. (9,2”).

добре доповнятимуть залізничні гармати, кількість яких не може бути велика, з-за великої їх коштовности. Тракторові батареї особливо цінні в місцевостях, де можливі десанти, бо ними порівнюючи з далекої віддалі можливо обстрілювати траспорти з військами та припасами; роля їх стає ще важнішою, що в цей мент більш важкі гармати будуть провадити бій з флотою ворога; вкінці вони корисні й для відбиття атак від суходолу при обороні приморської фортеці. Коли є більша кількість висп біля берегової фортеці, рухомі гармати більш корисні від залізничних, бо їх можливо перевозити звичайними засобами морського транспорту, тоді як для залізничних гармат треба поробити особливі порони. Щождо кількости важких гармат, так навіть німці при обороні Фландрського побережжя, надзвичайно важливого для них, як база підводної флоти, спромоглися поставити там тільки по одній батареї (з 4-х гармат кожна) калібром 280, 305 і 381 мм. та крім того декілька важких гармат і батарей старого типу. Найважчих та важких гармат стосовного калібру потрібно було б на кожні 4 км. по 1, але із-за дорожнечі німці не спромоглися мати їх більше, як 3 батареї.

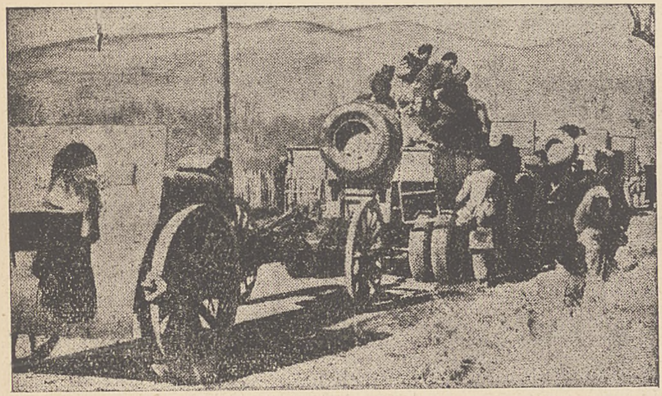

Рис. 5. Важка франц. гавбиця моторового тягу, що була в червоній еспанській армії.

Важка гавбиця. В середній Европі вживають їх або на постійних уставах або з механічним тягом, що набирає ширшого розповсюдження (рис. 5). За Світ. війни гавбиці мали найбільший калібр 420 мм. (16"). Тепер найбільший калібр — 534 мм. має, мабуть, гавбиця в Анґлії, що її стрільно важить 2.500 кґр.; докладних даних щодо устави її та способу пересування не мається. Одночасно з важкими гавбицями будуть вживатися гавбиці й менших калібрів, але тільки тоді, коли для перших не вистарчить стрілен. В другорядних приморських фортецях, а також для забезпечення торговельних портів, будуть вживати тільки 380 мм. (15") гавбиці, або ще й менших калібрів. За підставу треба вважати, що чим більше на озброєння берега буде важких гармат, то менш буде важких гавбиць і навпаки.

(Далі буде).

К. СМОВСЬКИЙ,
Підполковник кінноти.

Моторизація й панцерне військо.

Во всіх державах Европи та поза нею йдуть тепер перегони в галузі узброєння, що в них моторизації й панцерному війську належить перше місце.

Моторизованим частинам присвячується тепер багато уваги, а чинності їх студіють не тільки на вправах, ало й на полях боїв (Абесінія, Еспанія, Китай). Маються теж цікаві досвідчення в цій галузі з імпровізованими моторизованими частинами з часів Світової війни та війни 1920 року.

Стале поліпшення конструкції та збільшення кількости механізованих возів дає великі можливості для моторизації військових відділів. Деякі держави могли б уже й сьогодні змоторизовати в значному ступені своє військо, як, напр., Сп. Д. Півн. Ам., що мають до 30 міл. самоходів й продукують щороку до 100.000 тягарових авт.

Тому немає нічого дивного, що ідея моторизації здобула собі велику кількість гарячих прихильників. Багато з них хотіли б змоторизовати всі роди війська, щоб всюди коня заступити мотором. Тоді всі пересування відділів на більші відлеглості відбувалися б хутко й виключно за поміччю механічних возів.

То була б дійсно гарна й принаблива перспектива (принаймні, для часів спокою), коли добре можуть бути використані незнищені шосе з неушкодженими мостами, коли дорогам не будуть загрожувати атаки ворога та його артилерії й літництва, коли машини нові й працюють без закиду, а палива для них в подостатку й під рукою й, вкінці, коли моторизоване військо використовують при відповідному стані погоди.

Але накреслимо собі обставини, в яких будуть чинити змоторизовані частини під час війни й відразу гарні перспективи почнуть захмарюватися. Дороги й мости будуть значно понищені, палива для машин буде бракувати, а довіз його буде утруднений, механічні вози почнуть зуживатися й працювати гірше, вкінці ж чинність змоторизованих частин буде погіршена несприятливими умовинами погоди, зосібна взимі сильними морозами. Остання обставина ставить під сумнів саму можливість використання моторизованих відділів, бо стверджено досвідами на маневрах, коли відділ цілком змоторизований, при температурі — 15° і сильному вітрі, порушався із швидкістю 20 клм. на годину, то жовніри на самоходах майже закостеніли від холоду. Після 100 клм. маршу половина жовнірів не була здібна до бою.

Отже не знайдено ще ясної відповіді на питання, як забезпечити людей й знаряддя від холоду під час швидкого пересування самоходами.

Але не тільки зима й морози можуть стати на перешкоді вико-

ристовуванню панцерного війська, бо необхідно передбачати всі неґативні можливості, щоб мати перевагу в бою. Ці засади ствердив приклад війни в Еспанії, де вживали панцерні війська від липня 1936 року.

Значення студіювання тактики на прикладах війни не підлягає дискусії й висліди минулої війни використовують у війні наступній. Але було б помилкою думати, що вісліди ті будуть уживані без змін, бо обставини політичні, ґеоґрафічні, економічні, національні, а також і психічні спричинюють великі різниці та ухилення від класичних зразків у чинностях і тактиці. Різниці ці виразно спостерігаємо нині в перспективі трьох останніх років у війнах: італо-абесінській, еспанській та китайсько-японській.

* * *

Основні загальні засади бою залишаються без змін. До них можна залічити: економію сил у бою, вживання саперів і сучасних огневих засобів при обороні, вживання літництва, артилерії й совгів при наступі, поповнення втрат і т. і. Але й ці засади, не зважаючи на всю їх сталість, підлягають еволюції. Отож, у даному випадку застосування панцерно-моторових відділів у війні еспанській, необхідно зазначити, що широке застосування їх наступило тільки під час інтервенції інших держав, що виявилася насамперед у постачанні обом сторонам сучасних бойових засобів. Червоні війська отримали більшовицькі совги Т.26 і Т.28., а також французькі протипанцерні гарматки 45 і 27 мм. Народні війська розпоряджували німецькими совгами (6 тон.), найлегшими італійськими совгами Fiat Ansaldo (3 тон.), а також 37 мм. протипанцерними гарматками Bofors та 13 мм. найтяжч. кул-ми. Не дивлячися на те, що під час еспанської війни не було майже ані одного більшого наступу без участи совгів, бої ті були підготовлені й перепроваджені в малих розмірах і досить хаотично та з цілковитим неґуванням досвіду Світової війни. Непорушальну засаду, що успішність діяння совгів залежить від ужиття їх масою, бо в протилежному випадку будуть вони розстріляні артилерією та протипанцерними гарматами, цілком в Еспанії позабули.

Але коли в березні 1937 р. повстанці, з метою оточити Мадрит, кинули під Ґвадалаярою більше 200 совгів, фронт одразу був проламаний до 30—50 клм. вглиб. Однак на совги атакуючого припало там 60—75% втрат у борні з контр-наступом сильніших і ліпше узброєних совгів червоних військ. А поскільки піхота й артилерія не підтримали атаки совгів, наслідком було затримання наступу повстанців. В свою чергу, кілька досить добре зорґанізованих і підтриманих огнем артилерії та піхотою атак совгів червоних мали вліті 1937 р. успіхи під Мадритом, у районі Сараґоси, під Брунете, Бельхіте й Теруелем. Але, коли перший мент заскочення проходив, совги ставали легкою ціллю для артилерії, бомбового літництва, граду пляшок з бензиною, а також ґранат піхоти. Отож, не дивлячися на досить широке застосування совгів в Еспанії, піхота залишаєть-

ся й надалі королевою поля бою, але залежною, як і давніш, від підтримки інших родів війська: артилерії, совгів і літництва. В боях на Баскійському фронті з 31.III до 21.X.37 р. національним військам, що перевищували під поглядами технічним, забезпечення, кількости амуніції, літництва, артилерії та совгів червоні війська, перемога була забезпечена наперед. Однако треба відмітити, що зорґанізований оборонний фронт, забезпечений великою кількістю сучасних протипанцерних огневих засобів, артилерією та тяжкими кулеметами, може проламати тільки атака пробоєвих совгів (понад 10 тонн вагою), а не сама піхота, що підтримана артилерією. Такі совги мусять ударити масою й несподівано при підтримці артилерії та штурмового літництва. За совгами мусить посуватися піхота, використовуючи їх швидкий, але нетривкий успіх, й очистити, зайняти та оборонити здобутий совгами терен.

Війна в Еспанії ствердила, що в боротьбі совгів поміж собою має головне значення, крім швидкости, грубість і відпорність панцера, а також сила узброєння. Совг з відпорним панцером, забезпечений від запалювання та узброєний гарматою, має перевагу в боротьбі з найшвидчим совгом, узброєним тільки тяжк. кулеметами, та з найліпшою піхотою, що не зміцнена шанцями.

Погляд, що тільки малі совги добре порушаються в кожному терені, не знайшов потвердження, бо навпаки, якраз совги більших розмірів (штурмові та пробоєві) ліпше поборювали всі природні та навіть і штучні перешкоди. Але в кожному випадкові стверджена велика залежність чинности совгів від місцевости.

Моторизовані частини на театрі еспанської війни часто брали участь в боях з обох сторін.

Національні війська розпоряджували передовсім тягаровими самоходами (італійські Spa). Колони самоходів посувалися в догідних обставинах із швидкістю 40 — 50 клм./год., маючи в кожній з них по одному принаймні возу з тяжк. кул·тами або протилітн. гарматкою. Малі самоходи (з підставою особових возів та малою поємністю) нищилися дуже швидко під час форсованих маршів і купи цих зруйнованих машин лежали й лежать ще досі на еспанських позафронтових шляхах. Взагалі діяння моторизованого війська не були щасливі з наступних причин: Моторизовані відділи, з причини не зовсім сучасного самоходового табору, були прив'язані до доріг. Колони порожніх самоходів, що з них висіла піхота й що стояли після цього на дорогах, були легкою й привабливою ціллю для артилерії та літництва, а легка обсервація цих колон відкривала ворогові загальний план маневру. Сутичка же моторизованих відділів із совгами та піхотою майже завжди допроваджувала до унерухомлення мотор. відділів, т. т. позбавляла їх головної їх вартости. Критична оцінка діянь еспанських панцеро-моторових військ та підсумовання операційних і тактичних помилок потверджують в значній мірі висліди зо Світової війни. Здобути швидко успіх у наступі буде можна несподіваним нападом маси совгів на широкому фронті.

Пролом фронту тривалої оборони, внаслідок все ліпшого орґанізування та уміцнення терену, а також збільшення сили вогневих засобів, стає все труднішим, а для піхоти без підтримання совгів — майже неможливим. У випадку ж і пролому фронту оборони, що сильна морально й розпоряджує рухливими резервами совгів і піхоти, легко «полатати» пролом і фронт оборони втримається. Отож, засада бойової співпраці всіх родів війська залишається без змін.

* * *

Тепер розглянемо, як виглядає справа моторизації й панцерного війська в різних державах.

С. С. С. Р. розпочинає в 1924 р. пробу створення власної продукції тягарових самоходів, але тільки перша п'ятилітка 1928 р. зробила поважний вплив на стан совітської моторизації. За час 1-ої п'ятилітки випродуковано 110.000 особових і 300.000 тягарових самоходів.

Продукція совітських самоходів і тягунів, цілком стандаризована й знормалізована, пережила й переживає тепер не одну катастрофу, але справу все ж зрушено з місця.

Перша п'ятилітка, не дивлячися на величезні страти при будові фабрик, достачанню суровців і при фатальній під поглядом якости продукції, створила міцні підстави для дальшої (в часі 2-ої п'ятилітки) розбудови самоходових фабрик і спільною працею фабричних закладів мала, згідно з планом, підвищити річну продукцію тягарових самоходів до 625.000 штук.

Однак то були тільки побожні бажання, досконало опрацьовані теоретично в затишку кабінетів совітських інженерів і статистиків у 1937 р. (кінець 2-ої п'ятилітки), бо фактична продукція давала річно 200.000 самоходів.

Але це все ж була дуже поважна цифра й наприкінці 2-ої п'ятилітки самоходовий парк С.С.С.Р. розпоряджував 580.000 самоходів, що однак під поглядом вартости й витрималости були далекі від досконалости. Совітський самохід працює 3, найбільш 4 роки, після чого вже цілковито нездатний до вжитку, а тому самі цифри не дають правдивого малюнку вартости сов. самоход. парку. Сов. преса піддає критиці якість самоходів в цілому, так і запасових до них частин.

Фабрики самоход. промислу без перерви скаржаться на малу вартість отриманих півфабрикатів і суровців. Яко наслідок такого становища, нерідкі випадки, що по кількох тижнях праці «найновіший» самохід мусить йти до ґрунтовного ремонту. Друга ж поважна болячка самох. транспорту С.С.С.Р. полягає у фатальній орґанізації станцій бензини — стосунково їх дуже мало й розміщені вони виключно у великих містах та на головних шляхах і то цілком не у вистарчальній кількості.

З цієї причини забезпечення моторових машин у паливо та шмари відбувається на бензинових складах, що знаходяться дале-

ко й вбік від головних комунікацій. План 2-ої п'ятилітки передбачав будову 1.000 нових бензин. станцій, але виконання тієї п'ятилітки не зарадило цьому лихові.

Вкінці ж розподіл самоходового парку тисячами штук поміж різними суспільними орґанізаціями, що мають виключно політично-суспільні завдання та діяльність, не дає можливости господарчого його використання. Злий стан самох. парку ще погіршує мала кількість станцій обслуги, що уряджені примітивно, працюють зле й мають постійну недостачу запасових частин та кваліфікованих робітників.

Сов. уряд однак розуміє, яке велике значення має самох. тр-т для життя й оборони держави, а до того ще, коли зле працюють і залізниці. Тому, щоб підвищити якість самох. парку та належно зорґанізувати працю самох. тр-ту, моторизаційну справу передано цілком до розпорядимости одного заряду шляхів і транспорту. Але, не дивлючися на 2-х річні зусилля цього заряду, ще не вдалося насьогодні побільшити, пропорційно до збільшення самох. парку, кількість тонн тягарів, що були перевезені самоходами. Невистарчальна сітка доріг, недобра орґанізація, занадто мала кількість машин, що здатні до вживання, — все це спричинює, що самох. тр-т у С.С.С.Р. має до цього часу значення тільки місцеве.

Тому тільки найближче майбутнє (5—10 років) може виявити, чи дійсно самох. тр-т буде в життю С.С.С.Р. важним господарчим, а через те й оборонним чинником.

Аналіза моторового тр-ту уявнює, що, не дивлячися на великий лічбою стан самох. парку, а також об'єднане керівництво, далеко ще в ньому до досконалости. Щоб дати повний малюнок стану механізації й моторизації належить подати кілька цифр. Отож червона армія С.С.С.Р. має сьогодні при кожній стр. дивізії панцерно-моторовий відділ розпізнавання в складі: сотня легк. розпізнавчих совгів, сотня панц. самоходів і змоторизована протипанцерна сотня. Кожна кінна дивізія має механічний полк у складі: 2—3 сотні совгів, сотня панц. самоходів і протипанц. сотня. 45-та стр. дивізія в Києві, 81-а (Москва), 11-а (Петербурґ) і 36-а (Чита) цілком змоторизовані. Крім того червона армія розпоряджує 28-а полками совгів (більше 7.000 штук), а разом із панц. самоходами має до 10.000 панц. машин, за винятком тих, що знаходяться зараз у Китаю та Еспанії.

* *
*

У Німеччині звернено спеціяльну увагу на продукцію тягарових самоходів, поліпшення підстави сам-дів, на побільшення здібности поборювати перешкоди терену, на двигуни, що працюють на тяжкому паливі та і. Осягнені дуже добрі в цьому наслідки, напр., самохід, що придатний для масових транспортів — модель Круппа, двигун Дізеля 120 м. к., підіймає 6,5 тонн.

Продукція цих самоходів підвищує у великому ступневі самох. тр-т, бо ці машини можуть у випадку потреби зробити за одну до-

бу 1.000 клм. Тому стає можливим пересунення за 14—16 годин кількох дивізій піхоти із західнього фронту на східній чи навпаки. Так зв. народній особовий самохід Oppel з великими можливостями їзди по терену має швидкість 100 клм./год. і уявляє з себе тип машини, що надається для розпізнання, зв'язку і т. п.

Постачання війська надзвичай полегшено масовою продукцією тягунів на колесах або гусенях з причепками на дуже великий вантаж. Поза цим мається ще спеціяльний тип тягуна, що може тягнути без переладування залізничні вагони з вантажем, цистернами, гарматами і т. п. Отож дуже розвинений промисел самоходових тягунів.

Продукція самоходів у Німеччині в 1937 р. перевищувала ½ міл-на. Самохід не вважають там засобом розкоши й народній самохід „Kraft durch Freude Wagen“ коштує всього 990 мк., а продукція його державними самох. закладами розрахована на 200.000 шт. річно. Цей самохід має швидкість 100 клм./год., на які потрібує 6—8 лтр. бензини.

Зорґанізований самоходовий корпус лічить до 500.000 осіб і має наступні цілі: 1), підтримати перед цілим світом престиж нім. самоходу, 2), зорґанізувати серед нім. суспільства пропаґанду на користь самох. спорту і 3), поширити пропаґанду цього спорту для військових цілей.

Німці можуть бути горді з приросту особових возів, що прибуло їх у мин. році 222.770, при чому більшість з них (майже 95%) має поємність 3 лтр. У 1938 р. Н-на мала 4 панц.-мотор. дивізії *) наступного складу: розпізнавчий відділ, 2-х полкова панц. бриґада (500 совгів), 2-х курінна бриґада стрільців (на самоходах, що йдуть без доріг), 1 кур. мотоциклістів, 1 полк змотор. арт-ії (гавбиці), 1 протипанц. і зв'язковий курінь. Загальна кількість совгів (переважно легкі розпізнавчі з 1 кул.) — 4.000. Зараз розпочато продукувати середні штурмові совги, що ввійдуть імовірно до складу панц. бриґад.

В панц. відділах звертають багато уваги на вишколення керівників совгів. Контроль вмілости керівників перепроваджується в різнорідних, дуже тяжких умовинах терену, зосібна над вмінням поборювати численні перешкоди та робити совгом скоки. Впроваджені також маски для захисту від куряви, що під час маневрів влітї засипала й осліплювала керівників, чим значно зменшувала бойову вартість панц. відділів.

Кожна піх. дивізія має змотор. розпізнавчий відділ (1 сотня совгів, 1 протипанц. сотня і 2 сотні змоториз. піхоти) та 72 протипанц. гармати: 36 — в дивіз. протипанц. курені й по 12 в кожному піхотному полку.

Під час зайняття Австрії нім. панц.-моторові частини проходили по 400 клм. щоденно, але орґанізація цих маршів була далека

*) За іншими відомостями: 4 змоториз. і 5 панц. дивізій («Табор» ,ч. 36, стор. 47). Ред.

від досконалости, а машини виявили шерег поважних технічних дефектів. Яко наслідок, 2-а панц.-моторова дивізія, а також приділені до неї відділи тяжк. змотор. арт-її не були встані продовжувати марш далі Лінця. Дорога в кількох місцях була заповнена зіпсутими возами, що стало на перешкоді забезпеченню панц.-мотор. відділів паливом, шмарами, запасовими частинами та і.

(Далі буде).

Ю. ТИМОШЕНКО,
Підполковник технічн. військ.

Постачання й транспорт під час війни.

I. ПОСТАЧАННЯ.

Постачання має ціллю достарчити військам все потрібне для боротьби і прожиття, т. т. амуніції, воєнних матеріялів та провіянту. Справність постачання сприяє піднесенню морального стану військ.

Постачання повинно відзначатися, передовсім, абсолютним застосуванням до замірів головного командування, яке, скоординувавши постачання зо своїм планом діянь, мусить бути спокійне за справність чинности його під час виконання операцій.

Тому служба постачання мусить бути з'орґанізована так, щоб постачання було здібне до нагромадження і поділу запасів, стосовно до ходу операцій.

Постачання зв'язане тісно з транспортом. Треба, стосовно до обставин, впливати на транспорт, щоб полегшити чинності постачання; з другого ж боку необхідно пристосувати й вимоги постачання до можливостей транспорту, щоб не переобтяжити його на шкоду інших служб.

Виконання плану постачання вимагає, звичайно, довшого часу і може спіткати різні перешкоди й непевності, що залежить від часу жнив, стану й праці фабрик, від справности закупочних комісій закордоном і т д.. Для того необхідно, щоб план постачання передбачав усі ці труднощі і непевності, щоб мати змогу запобігти впливу непередбачених обставин у головних справах.

Підставою праці постачання є директиви головного командування, без чого начальники служб, не належно і не своєчасно повідомлені про потреби, можуть громадити запаси не там, де вони будуть потрібні, що може відбитися недобре на ході операцій.

Французьке право адміністрування армії каже:

«Командир арм. корпусу є відповідальний за адміністрування свойого корпусу і має під безпосередньою своєю командою начальників служб, а начальник його штабу узгіднює діяльність служб».

А «Служба військова в полі» частина XI „Ravitaillements et Evacuations“ додає:

«Обов'язком командування є інформувати підлеглі собі служби о своїх проектах, щоб могли вони на час передбачити все необхідне, щоб не були заскочені випадками. Але тільки командування відповідальне за видані накази як війську, так і службам, як за накази операційні. Командування на всіх щаблях є органом керуючим, а служби — виконавчим. Командування дає директиви через свій штаб, при співучасті відповідних своїх технічних дорадників; по отриманню директив служба повертає до незалежности в галузі своєї технічної діяльности».

Усе вищесказане можна зформуловати так: «*До командування належить загальна організація чинности постачання, а до служб — організація і технічне виконання праці*».

Постачання мусить чинити автоматично. Військо, починаючи від головнокомандуючого й до звичайного козака, повинно бути вільне від турбот про постачання. Що ближче військо до ворога, то більше повинно воно бути вільне від тих турбот. Для того, поза використанням місцевих засобів, військо повинно автоматично бути заспокоюване в своїх потребах від центра до фронту. В засаді, до командування не належить згромаджування потрібних запасів, бо все потрібне для війни (поза засобами місцевими, до використання яких командування буває змушене) повинно бути змагазиноване міністерством війни під час спокою.

Але, незалежно від складів м-ва, гол. командування закладає під час війни свої склади постачання для безпосереднього заспокоювання потреб війська.

В такий спосіб міністерство і головне командування має кожне свої склади і запаси окремо. В арміях же, корпусах, дивізіях та менших частинах маються свої окремі рухомі запаси.

Головні склади наповнюються міністерством, а головним командуванням випорожнюються автоматично в укладеному, згори, порядку, що усталений так, щоб уникнути надмірного нагромадження або браку запасів. Порядок цей усталюється на підставі докладного окреслення кількости людей, що дістають належні їм порції. Таким чином, коли в базисному складі запас денний складається з порцій на 100 тисяч людей і 40 тисяч коней, то головна команда має право щодня брати з цього складу провіянт у потрібній їй кількості, але не більше вищезазначеної норми.

Так само робиться і в базисних складах військового майна, з тою різницею, що кількість військових матеріялів, що згромаджені на цих складах, рівна запотребованню військ на час 1—2 тижнів.

Керівництво базисних складів підлягає міністерству щодо поповнення складів, а головному командуванню — щодо видаткування. Білянс складів, що робиться періодично, виказує м-ву, що і скільки треба поповнити, а гол. к-ню — що і скільки воно має. Ця система має такі користі: 1) гол. к-ня певне у свойому постачанню, бо має запас і знає його розмір; 2) все постачається автоматично, без зайвої писанини; 3) заховується таємниця, бо командування

вибирає провіянт в довільній кількості порцій, не здаючи нікому відчиту, і 4) стосовно до змін в групованню військ, к-вання з одного і того ж складу постачає в різні частини.

Засади праці постачання. З хвилиною, як головне командування отримало зо складів провіянт, належить його достарчити війську; отож постачання й транспорт поміж складами головним і фронтовими більших одиниць належить до установи, що діє з уповноваження гол. к-вання, розпоряджуючи його запасами. Це буде головне постачання гол. ком-вання або відповідне квартирмейстерство його штабу (стосовно до орґанізації збр. сили) з представниками всіх служб.

До обов'язків цієї установи належить: 1) магазинування матеріялів, що призначені для різних частин армії і 2) достарчення їх до пунктів, з яких частини будуть їх забирати.

На визначених пунктах (пункти реґулювання підвозу) запаси діляться на порції для дивізій, стосовно до потреб кожної дивізії, й висилаються до відбирних пунктів частин у визначених годинах. В цей спосіб, ладування, перевіз і видавання підпорядковуються одній владі, що відповідає за доцільне виконання праці постачання військ припасами.

Керівництво пунктами реґулювання, керуючи ладуванням і перевозом, реґулює доповнення запасів на відбирних пунктах, через що уникається переповнення в одному пункті та недостача в іншому. Під час великих перегрупувань, усі частини, що змінюють своє розташування, отримують припаси з одного і того ж відбирного пункту, для чого вистарчить тільки збільшити запас, яким розпоряджує пунк реґулювання того відтинку.

Як вже зазначено, постачання має дві головні функції: а) громадити запаси і б) видавати їх війську. Громадження запасів має дві бази: а) засоби місцеві і б) засоби цілої держави. Перша може достарчити провіянт і для того належить її якнайкраще використати перш, як експлоатувати другу, що достарчає весь інший потрібний матеріял, а крім того й провіянт.

Військові запаси діляться: на склади головної команди, склади армій, пункти реґулювання та пункти видачі і склади (обози) частин.

Довіз запасів провадиться: 1) зо складів гол. к-ди до пунктів реґулювання цілими потягами по залізниці і 2) з пунктів реґулювання — залізницями, вузькоторовками, самоходами й кінними обозами до дивіз. пунктів видачі й до частин.

Постачання діє автоматично, то значить, що: а) щоденне постачання провіянту висилається без вимог, б) постачання спеціяльне, як додатковий провіянт, амуніція, інженерне майно і т. ін., висилається згідно вимоги, як припаси нещоденної, наперед обрахованої потреби.

Дивізія висилає вимоги тільки у випадку зменшення щоденного постачання провіянтом або у випадку потреби спеціяльного майна чи матеріялів.

Для збільшення маневрової здібности забороняється частинам, меншим дивізії, уряджувати нерухомі склади. Частини ці повинні мати тільки рухомі запаси, що складаються з: 1) запасового провіянту в людей на 2 дні й в таборі на 2 дні та 2) запасового провіянту у вагонах на пункті видачі теж на 2 дні.

II. ТРАНСПОРТ.

Завдання залізничного транспорту під час війни. Під час війни залізниці бувають змушені до незвичайного напруження, щоб виконати всі вимоги воєнного часу, а саме: 1) забезпечити всім необхідним дієву армію, 2) забезпечити всіма потрібними матеріялами військовий промисел і 3) підтримати в конечній можливості всі галузі нормального життя держави. Всього цього можна осягнути тільки точною орґанізацією і докладним приготовленням, щоб дати залізницям силу і спроможність виконати своє завдання.

Під час довгої, затяжної війни, товарові транспорти часом мають не менше значення, як військові, а тому рух їх мусить бути впорядкований з такою ж докладністю, як і тр-тів військових. Тому керівництво залізницями повинно бути об'єднано й знаходитися в руках військової влади, бо в хвилинах, коли важиться доля держави, військо не може бути звичайним клієнтом залізниці, а її, коли можна так висловитися, господарем.

Отже, для скоординування військових потреб з цивільними й одночасно для зосередження транспорту в одних руках, необхідно утворити військове управління залізницями, що буде безпосередньо підлягати військовому міністру в справах військового транспорту і міністру шляхів у справах технічних і цивільного транспорту.

Це військове управління має на чолі: ґенерального старшину залізничних військ, яко представника військових інтересів, і представника міністерства шляхів, яко речника технічних інтересів залізниць. Обидва представники відповідають кожний по своїй галузі за видані зарядження і діють спільно. У випадку ж різниці поглядів, військовий представник має право рішати на власну відповідальність, але зобов'язаний негайно подати про повище своїй вищій владі. Накази залізницям підписують обидва представники і тоді вони передаються підлеглим орґанам Розпорядження чисто технічного характеру видає і підписує тільки технічний представник.*)

---

*) У Франції принятий наступний спосіб керування залізницями:

Загальне керівництво складається з двох членів: ґенерала залізничних військ й інженера залізниць.

Дирекційна комісія — з булавного старшини залізничних військ і директора залізниці.

Керуюча комісія — з старшини залізничних військ й інженера руху.

Станційна комісія — з старшини залізничних військ і начальника станції.

При кожній комісії є відповідний військовий технічний персонал.

Орґанізація залізниць під час війни. Всі залізниці держави мусять бути поділені на дві частини: тилову, що підлягає військовому управлінню залізниць, і фронтову, підлеглу начальникові полевих залізниць при головному командованню (н-кові військових комунікацій). Сітка залізниць фронту не мусить бути достосована стисло до районів, що зайняті армією, а, звичайно, буває більша, а то тому, що вона повинна охоплювати не тільки ті залізниці, що йдуть простопадло до фронту, але й рівнобіжні ньому («рокади»), чим запевнюється рух у всіх напрямках фронту без обтяження сітки залізниць запілля. Бажано, щоб головна команда розпоряджувала щонайменше двома поперечними лініями.

План перевозу в кожній хвилині мусить відповідати плану діянь.

Мілітаризація обслуги залізниць. З хвилиною оголошення війни, ввесь особовий склад залізниць держави стає мілітаризованим, т. зн., що підлягає військовим законам і статутам.

Мобілізація персоналу залізниць. На ворожій території, як і в районах фронтових залізниць на терені своєї держави, де експлоатація утруднена військовими подіями, але мусить бути запевнена цивільною обслугою, обслуга ця оголошується мобілізованою, отримує військовий однострій і підлягає військовим приписам.*)

В безпосередній близкості до ворога експлоатацію залізниць перебирають залізничні війська, на яких, крім того, лежить обов'язок будови і направи залізниць, а також й її знищення.

Польовий начальник залізниць (начальник військ. комунікацій) має в своюму розпорядженню підлеглі йому в справах технічних: залізничні війська, частини військового телеґрафу й польових залізниць, а також склади й парки з матеріялами для будови та ремон-

---

Дирекційні комісії існують і в часі покою, яко орґани, що підготовлюють й опрацьовують плани транспортів на випадок війни.

Від хвилини мобілізації комісії ці приймають керівництво над службою цілої дирекції залізниць. Станційна комісія є орґаном місцевим, рухомим або нерухомим, сталим або тимчасовим, що обов'язком її є нагляд над транспортами і утримання порядку на станції, так і в районі її.

*) Під час Світової війни на західнім фронті справа залізниць була орґанізована так:

З хвилиною мобілізації всі залізниці перейшли під військову владу і комісії окремих ліній перебрали керівництво усіма службами залізниць. Спеціяльно делеґовані міністерством залізниць урядовці були мілітаризовані. Усі залізниці Франції були поділені на дві частини: 1) — крайова, що підлягала військовому міністру через гол. штаб (IV відділ) і 2) головної команди, що підлягала пол. нач-кові залізниць. Орґанами для керування були: копісія й гідкомісія сітки залізниць, станційні комісії і комісії на станціях керування (початкових). Всі вони мали мішаний склад — військовий і технічний.

Для вирішення питань щодо потреб військових та цивільних, а також головного питання про поділ усієї сітки залізниць в державі, при міністерстві залізниці Франції були поділені на дві частини: 1) — крайова, що підлягала військовому міністрові в військових справах і міністрові залізниць в справах технічних.

ту залізниць, шляхів і доріг, мостів, уряджень до ладування, освітлення й т. д.

Приготовлення плану перевозки. Кожний великий транспорт мусить бути виконаний згідно з згори наміченим планом, що опрацьовується завчасу і дуже докладно.

Тим більше для транспортів стратеґічних, ґенеральний штаб мусить мати наперед вироблений план, що усталюється дорогою порозуміння чинників військових з технічними.

Стратеґічні транспорти поділюються на: 1) мобілізаційні, 2) транспорти прикриття (de couverture), 3) концентраційні і 4) постачання й евакуації.

Мобілізаційні транспорти мають завдання достарчити мобілізованих вояків до місця розташування частин, до яких вони покликані. Орґанізування цих складних і відокремлених транспортів не є легким. Мобілізовані вояки концентруються в означених згори пунктах при залізниці, звідки їх і перевозять у різні місцевості держави спеціяльними особовими потягами, т. зв. мобілізаційними, що за кілька день мусять виконати цю відповідальну роботу.

Рух цих потягів мусить бути обрахований так, щоб, з одного боку, вони могли забрати без запізнення всіх мобілізованих, з другого ж боку, щоб не переобтяжили залізниць і не споводували б т. зв. «заторів». Для цього належить докладно обрахувати кількість і порядок руху потягів, що мають курсувати щодня на кожній лінії, починаючи від першого дня мобілізації. Обрахунок цей й є підставою вироблення плану руху мобіл. транспортів. Терміни заклику людей до збірних пунктів на залізничних станціях мусять бути розраховані на дні й години, які й зазначаються на мобілізаційних картках; залежить це від роду війська, до якого належать вояки, а також від відлеглости місця їх замешкання до збірного пункту.

Розпис мобілізаційного заклику мусить бути зроблений у вигляді таблиць по відтинках залізничних ліній, на яких означується кількість вояків, що має щодня перевозитися даною лінією до місця призначення. Маючи ці таблиці, вже значно легше усталити кількість потягів, що мають бути заготовлені на кожній лінії, і скласти розпис руху, починаючи від першого дня мобілізації.

Треба пам'ятати, що урухомлення цих потягів може бути зроблено не зарані, як 54 години по отриманню залізницями наказу про мобілізацію. Час цей потрібний залізницям, щоб вони могли перейти, обмеживши товаровий рух, до складного військового руху, а також для перегрупування вагонів та їх урядження, паровозів, обслуги і т. п.

Транспорти прикриття. Прикриття на загроженому кордоні має ціллю забезпечити мобілізацію й концентрацію війська. Частини, визначені для виконання цього завдання, мусять бути перевезені зараз же по отриманню наказу в тому стані, в якому їх застав наказ. Вже на місці свого призначення частини ці допроваджують-

ся до стану військового часу тими доповненнями, що будуть прислані по мобілізації, т. зв. другим ешелоном.*)

Для запевнення бойової сили цих частин, вони й в час спокійний мають, в стосунку до інших частин, збільшений особовий склад і мусять мати при собі все потрібне їм на перший час постачання, а на залізничних станціях, що знаходяться в районі розташування цих частин, мусить бути завжди певний запас залізничного табору, вистарчальний для негайного перевезення їх до кордону.

Перевезення військ прикриття може наступити перед оголошенням мобілізації. Це перевезення підготовлюється по так званій «початковій таємній годині», що оголошується залізницям спеціяльно таємною депешою й від якої рахуються відступи часу урухомлення наступних потягів. Година ця є одною для цілого прикриття, чим забезпечується добре виконання перевозу й уникнення заторів.

Передові частини військ прикриття можуть, при спіткканню з ворогом, посунутись наперед або відійти назад, від чого місце їх побуту може змінитися. Стосовно до цього належить присунути або відсунути пункти виладовання наступних ешелонів, що мають підтримати прикриття. Усі частини одного відтинку прикриття скеровуються на одну підставову лінію довозу, навіть коштом збочення, замісць того, щоб керувати їх кількома лініями, хоч і коротшими, до одного пункту.

(Далі буде)

ДЕНЬ СМЕРТИ СИМОНА ПЕТЛЮРИ — 25 ТРАВНЯ — НЕХАЙ НАГАДАЄ ВАМ ПРО ПОТРЕБУ ПІДТРИМКИ БІБЛІОТЕКИ ЙОГО ІМЕНІ В ПАРИЖІ, ВІДКРИТТЯ ЯКОЇ СТАЛОСЯ РІВНО 10 РОКІВ ТОМУ.

Адреса бібліотеки: Bibliotheque Ukrainienne Simon Petlura 41, rue de La Tour d'Auvergne, Paris IX. France.

---

*) Звичайно більша частина військ, на які покладені завдання прикриття, розташовані й в час спокою повздовж кордону. Отож тільки частина їх потребує пересунення залізницями.

РОЗДІЛ II.

29 КВІТНЯ, В ДЕНЬ СВЯТА УКРАЇНСЬКОГО ЧОРНОГО МОРЯ та УКРАЇНСЬКОЇ ЧОРНОМОРСЬКОЇ ФЛОТИ (21-а річниця), вшануємо пам'ять наших славних моряків, що впали в боротьбі за волю Рідного Краю.

СВЯТОСЛАВ ШРАМЧЕНКО,
Лейтенант флоти.

Лінійні кораблі*).

Порушивши питання лінійних кораблів-дреднавтів і супер-дреднавтів, яко головного ядра, головної сили кожної флоти, перевага якої й вирішує перемогу над ворогом, не можна оминути питання народження й розвитку цього типу корабля взагалі.

Панцерники — це кораблі, що захищені метальовими плитами. Думка захистити корабель панцером з'явилася ще в X—XI віках, коли нормани мали бойові кораблі, захищені вздовж ватерлінії товстим металевим пасом, що на носі корабля закінчувався тараном.

У 1530 році лицарями Св. Івана Єрусалимського був збудований великий трьохщогловий корабель, борти якого були обшиті оливяними плитами.

Пізніш, у 1815 році, за проєктом американця Стивенса був збудований панцерний корабель „Demologos" (пізніша назва його «Фультон»).

Синопський бій на Чорнову морі дав перший привів думці: необхідно захищати кораблі панцером і від того часу починається властиве будівництво панцерних кораблів.

Вже в 1855 р. в складі французької флоти, що оперувала на Чорному морі проти Севастополя, були дві плавучі батареї, обшиті залізним панцером 3,6 цаля завтовшки.

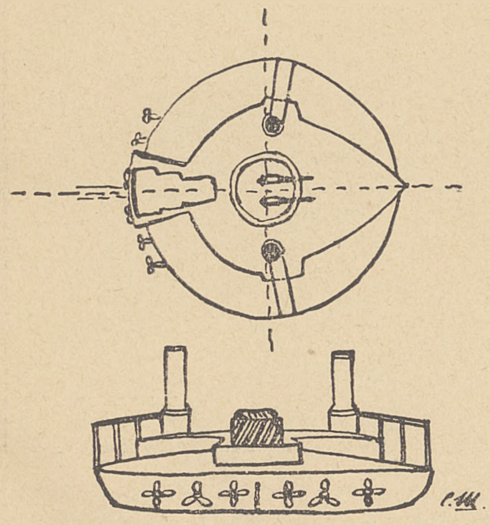
В Анґлії тоже розпочато було будівлю панцерних кораблів. В Росії в Балтійській флоті у 1863 р. з'являється «броненосець берегової оборони» (панцерна батарея) «Первенець» — 3.277 тонн, 6—8 цал., 9—6 цал. і 15 меншого калібру гармат. Екіпаж — 14 старшин і 162 підстаршин і матросів. Пізніш збудовані трохи більші кораблі були обшиті панцером в $4^1/_2$ цаля і мали похилі всередину борти.

---

*) Див. «Табор», ч. 35.

До 1860 р. всі панцерні кораблі були міцні, але дуже незворотливі й тільки від цього часу будують вже панц. кораблі з більш-менш можливими морськими якостями. Першим таким кораблем був французький залізний фреґат „Gloire“, цілковито обшитий панцером в 4 цаля. Мав швидкість вже 12 вузлів і збудований був відомим франц. кораб. інженером Дюпюї-дю-Ломом.

Під час війни між північними і південними Штатами Америки з'явився новий тип панцерника “Monitor“, збудований за проєктом Ериксона. Це був залізний корабель, корпус якого тільки на $1^{1}/_{2}$ стопи підіймався над водою. Вся надводна його частина була обшита 4-цал. панцером, а палуба — $^{1}/_{2}$ цал. Артилерія більшого калібру вміщена була вже в панц. башті по середині корабля. Вдалий бій «Монітора» з «Меримаком» викликав будівлю цього типу кораблів у всіх флотах.[1]) Але погані морські якості моніторів на від-

Мал. 1. Панцерник берегової оборони Київ.

критому морю змусіли розпочати вироблення іншого й більшого розміром типу панц. корабля, що надавався б до більших плавань.

Тоді з'явилися т. зв. «казематні» панцерники, що уявляли з себе високобортові залізні кораблі з панц. казематами всередині, в яких містилися гармати більшого калібру.

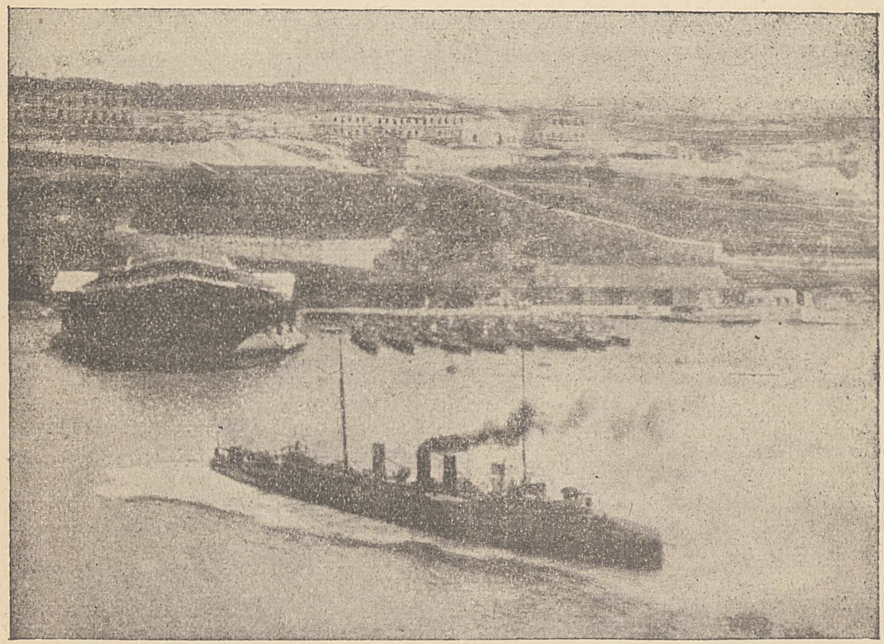
Тоді ж на Чорному морі, за проєктом віце-адмірала Попова, з'явилися єдині в світі цікаві к р у г л і кораблі-панцерники. Було вибудовано 2 такі панцерники берегової оборони: «Київ» (піз-

---

[1]) Цей тип корабля під назвою «монітор» дійшов до наших часів і брав участь в Світовій війні. Він, маючи міцну артилерію великого калібру, надається до захисту або до бомбардування побережжя на мілких місцях моря. Крім того, існує ще тип річного монітора, для діяння на ріках.

ніш—«Віце-адмірал Попов») і «Новгород»[2]) та імператорську яхту «Левадія».

«Київ» (1875 р., див. мал. 1) мав 3.550 тонн, 8 вузлів, 2 гармати в 305 мм. і панцер від 406 до 460 мм.; «Новгород» (1873 р.) мав 2.491 тонну, 7 вузлів, 2—270 мм. гармати і панцер від 235 до 270 мм. Обидва призначалися до оборони мілководного Дніпровського лиману та Керченської протоки. В 1903 р. їх було виключено з реєстру Чорноморської флоти, а незадовільні морські якості їх були

Мал. 2. База міноносців у Південній бухті Севастополя. Наліво — б. яхта „Левадія", на 1-му плані — міноносець „Строгий" (1901 р., 300 тонн, 26 узл.). Цього типу Чорном. флота мала 4 й всі вони були в реєстрі Української Державної флоти.

причиною, що таких круглих кораблів ніде вже не будували. Цього ж типу імперат. яхта «Левадія» (3.920 тонн, 14 вузлів, екіпаж 260 старшин і матросів) скінчила свій вік тим, що повернута була в морську плавучу в'язницю[3]); під час Світової війни стояла вона на мертвих якорях Південної бухти Севастополя.

З розвитком загального кораблебудівництва, машин і артилерії змінювався й тип (вже стальового) панцерника чи лінійного ко-

---

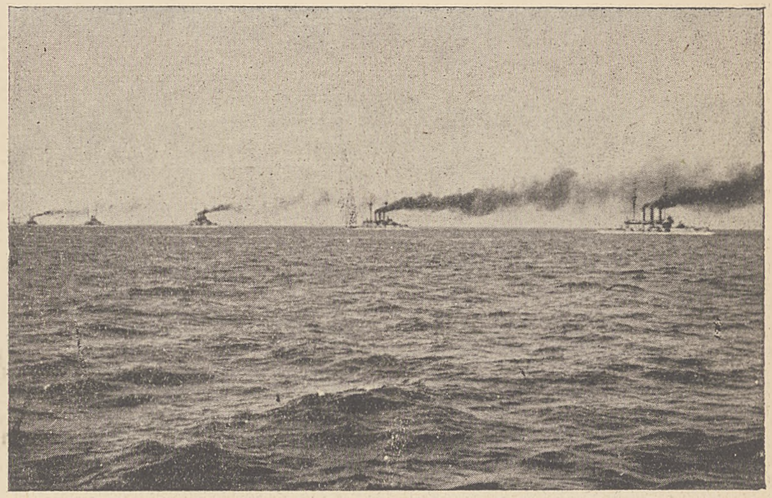
[2]) Це були т. зв. «поповки», що, з-за свойого оригінального вигляду, дали привід до різних анекдотів і навіть сатиричних віршів у пресі, хоч в істоті поважно-технічних підстав для цього не було.

[3]) Певний час була базою малих міноносців (див. мал. 2)

рабля. На початку Світової війни в складі Чорноморської флоти були такі лінійні кораблі, що взяли участь в цій війні, а в 1918 р. лічилися в реєстрі Української Державної флоти:

II бриґада лінійних кораблів (див. мал. 3): [4])

1. Л. к. «Св. Евстахій»,
2. Л. к. «Іван Золотоустий»,
   Обидва: 1906 р., 13.000 т., 16 узлів, 4—305 мм., 4—230 мм., 12—150 мм. і 14—75 мм. гармат та 2 мінні апарати. Випал на один борт—1.731 клґр.
3. Л. к. «Св. Пантелеймон» — 1900 р., 12.800 тонн, 4—305 мм., 4—203 мм.,

Мал. 3. 2 і 3 бриґади лін. кораблів Чорном. флоти на відкритому морі в ладі кільватеру: 1-й „Св. Евстахій", за ним — „Іван Золотоустий", „Св. Пантелеймон", „Три Святителі", „Ростислав" і крейсери.

16—150 мм., 14—75 мм., 3 підв. мінні апарати. Випал на один борт — 1.620 клґр.

III бриґада лінійних кораблів:

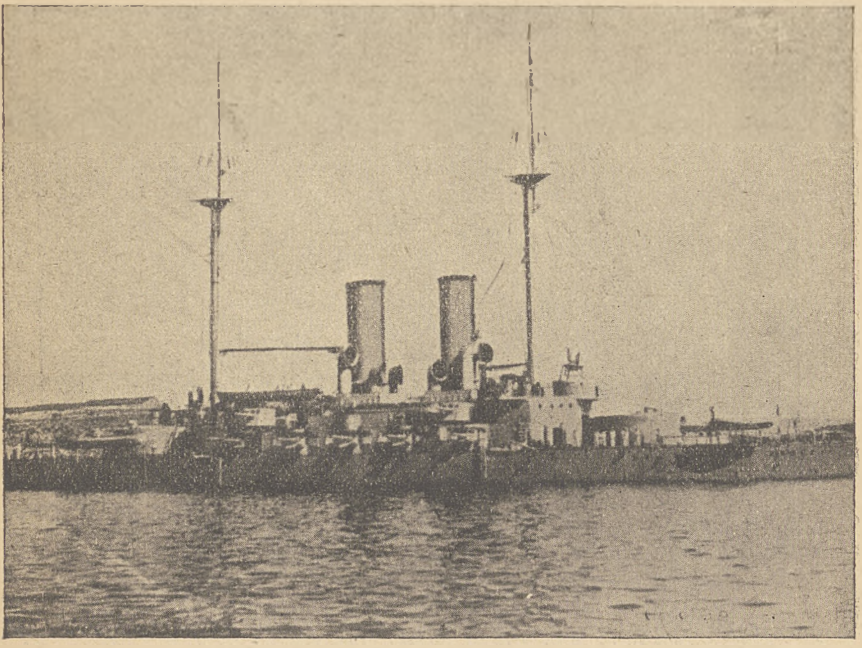
1. Л. к. «Ростислав» — 1896 р., 10.300 тонн, 15 вузлів, 4—254 мм., 8—150 мм., 12—47 мм., 2 мінні апарати. Випал на один борт — 1.042 клґр.
2. Л. к. «Три Святителі» — 1893/1912 р.р., 13.500 тонн, 16 вузлів, 4—305 мм., 14—150 мм., 4—75 мм., 2—47 мм. (див. мал. 4).
3. Л. к. «Синоп» — 1887/1914 р.р., 10.300 тонн, 14 вузлів, 4—203 мм., 8—150 мм., 4—47 мм. (див. фот. в «Таборі», ч. 35, стор. 35).

Крім того лінійний корабель окремого призначення «Юрій Переможець»— того ж типу, що й «Синоп» (див. мал. в «Таборі», ч. 35, стор. 35), на якому містився штаб командуючого Чорноморською флотою.

[4]) До I бриґади належали лінійні кораблі-дредноавти (див «Табор», ч. 35, стор. 35).

Всі ці лінійні кораблі Чорноморської флоти вже не існують в реєстрі дієвої флоти, а лін. корабель «Юрій Переможець» не так давно продано на брухт в Бізерті, куди він прийшов із Севастополя в 1920 році в складі флоти ґен. Вранґеля.

В сучасний мент всі флоти великих держав будують лінійні кораблі — супердреднавти вже від 35.000 тонн вгору. Відповідно побільшується їх артилерія, броня, сила машин та швидкість. Щодо артилерії, то в той час, як З'єднані Держави Півн. Америки і. можливо, С.С.С.Р. мають замір установити на своїх лін. кораблях 406 мм. гармати, Франція, Італія й Німеччина — 381 мм. гармати,

Мал. 4. Лінійний корабель „Три Святителі".

а Японія випробує 457 мм. гармати, виріб яких розпочала вона вже в 1921 р., але припинила після підпису Вашинґтонського трактату. Щоб було більш зрозумілим, подамо лише вагу набоїв гармат сучасної морської артилерії. Отож набій 457 мм. важить коло 1.362 клґр., 406 мм.—від 953 до 1.135 клґр., 381 мм.—від 817 до 908 клґр., 356 мм. — від 636 до 726 клґр. і 305 мм. (Чорноморських дреднавтів) — більш 435 клґр. (до 29 пудів). Щождо панцера, то тепер роблять його міцнішим і на палубі л. кораблів — для оборони від літаків. Проти останніх встановлюють на л. к. цілі батареї хуткострільних протилітакових гармат. Лін. кораблі мають на собі й покілька власних гідропланів.

Серед загальної громадської опінії різних держав встановилася думка, що лінійний корабель — це самий дорогий (фінансово) корабель серед всіх інших типів бойових кораблів, бо загальна фінансова вартість його будівлі є найбільшою. Але в істоті воно не так і в дійсності лін. корабель є найдешевший тип бойового корабля під поглядом вартости й значення його засобів бою та оборони, його живучости й витривалости на різні вдари, як також і під поглядом коштів одиниці його тоннажу (одна тонна легкого крейсера чи ескадр. міноносця коштує більш, як в 2 рази від тонни супердреднавта, тонна підводного човна коштує майже в 3 рази дорожче, а тонна гідроплану — дорожче в 15 разів).

В той же час ані один з цих типів корабля не встані заступити лінійного корабля ані в наступі, ані в обороні, як також і під поглядом стратеґічним та політичним. До того ж лінійний корабель живе коло 30 років, легкий крейсер або ескадр. міноносець — 15—20 років, підводний човен — 12—15 р.р., а гідроплан — 5—8 р.р., з яких останні роки гідроплан може служити лише для навчання, бо модернізувати його неможливо.

Далі, щодо особового складу: коли взяти, напр., екіпаж лін. корабля—дреднавта Чорном. флоти «Воля» в 23.000 тонн, що складався з 42 старшин і 1.200 підстаршин та матросів, то 23 підв. човни по 1.000 тонн кожний потребуватимуть вже 95 старшин і 1.400 підстаршин і матросів. Отже й тут досягається ощадности, особливо в старшинському складі.

Таким чином, лінійний корабель зосереджує в собі maximum засобів наступу й оборони в порівнянні з іншими типами воєн. кораблів, а тому й з'являється головною силою кожної флоти, перевага якої, повторюємо, і вирішує остаточну перемогу над ворогом.

Вирішальна роля флоти в Еспанській домовій війні.

Хоч на армію й повітрову флоту й впав головний тягар в Еспанській домовій війні, але необхідно признати, що в істоті все ж морська флота була для неї вирішальним чинником.

На початку війни необхідно було транспортувати морем через Гібралтарську протоку мароканські війська. Коли б еспанська флота, що в переважаючій частині знайшлася спочатку в руках червоних, змогла б відразу запанувати над морем, то ані один тр-т марок. війська не переплинув би до Еспанії й цілком можливо, що повстання ґен. Франка не мало б успіху.

Але есп. червона флота, без старшин та з деморалізованим екіпажем, не була здатна до більшої акції на морі, а червона повітрофлота, хоч і досить сильна, не могла сама перешкодити тр-ту марок. військ, а пізніш мусіла й зовсім уступити перевазі повітрофлоти народнього війська.

Пізніш же всі транспорти зброї, муніції, провіянту та різного військового матеріялу, що йшли для червоної армії морем з Франції, Анґлії, Америки й головним чином із С.С.С.Р., доходили майже без перешкод до черв. портів лише до того часу, коли ґен. Франкові вдалося зорґанізувати свою флоту й розпочати реґулярну блокаду черв. берегів. Від того часу ці тран-ти вже рідко пробивалися через блокаду, а до того ще флота ґен. Франко почала захоплювати їх не тільки у берегів Еспанії, а навіть на морях Північному, Еґейському та ін. Намагання флоти червоних направити цю ситуацію не мали успіху. Недостача старшин та дисципліни в екіпажах, а звідсіль — невідповідний стан кораблів червоної флоти були причиною цього. І хоч червоним й удавалося часом причинити шкоду флоті ґен. Франка (затоплення крейсера «Balearas»—10.000 т. та інші дрібні сутички), але панування на морі залишилося за його флотою. Вкінці ж С.С.С.Р. припинив надсилку своїх транспортів до Еспанії, а інші держави значно зменшили їх кількість. Залишився для постачання червоних військ один шлях через кордони Франції, але й там справа йшла мляво, бо мусіла бути замаскована.

Отож ситуація для червоних почала поважно погіршуватися й стала вже критичною, коли була відрізана Барцелона від Валенції. Червона флота, хоч і реорґанізована більшовиками, але позбавлена через блокаду необхідних матеріялів і палива, не могла навіть частинно направити цю ситуацію утриманням морського зв'язку між обома фронтами, що мало б велике значення для операцій на суходолі. А флота ґен. Франко скріпила своє панування на морі і цілковито ізолювала обидва червоні фронти, допомігши тим зліквідуванню їх по-черзі, один за одним.

А єдиний відвертий союзник червоної Еспанії — С.С.С.Р. не зміг забезпечити вільного плавання своїх транспортів, бо не міг підтримати його своєю флотою, в той час, як відверті союзники ґен. Франка всебічно йому допомогали, підсиливши його флоту кількома міноносцями та підводними човнами. Яко висновок із такого стану річей можна вважати зміну більшовиками своєї морської доктрини — визнання необхідности мати велику флоту з лін.-кораблями — дреднавтами на чолі. Вже оголошені ними «ворогами народу» представники «воєнно-морської молодої школи», що до цього часу проводили в життя доктрину «малої війни» за поміччю легких сил флоти — крейсерів, міноносців і підв. човнів, а прийнято морську доктрину «старої школи», що згідно з нею кожна велика держава мусить мати флоту з кораблів усіх типів — від малих сторожових катерів — нищителів підв. човнів — до велетнів-дреднавтів, від малих підв. човнів до підв. човнів-крейсерів — та в.-морської повітрової флоти.

Що може зробити така повноцінна флота, бачимо на сучасній ситуації, що витворилася зараз на Середземному морі, бо лише така флота може провадити успішну війну... без війни.

Лейтенант флоти,
Святослав Шрамченко.

РОЗДІЛ III

Нарис англійських озброєнь.

I.

Від другої половини 1935 р. невпинно й систематично розбудовує Анґлія свої збройні сили, не жаліючи на це колосальних сум. Так, з ухваленого на 1938/39 р.р. бюджету видно, що на одну тільки територіяльну армію призначено 106.500.000 ф. шт., тобто на 25 відсотків більш попереднього року. Та найголовніші зусилля спрямовані передовсім на розбудову повітряної та морської флоти, що, як рухомі чинники загально-збройних сил, мають завданням співдіяти при обороні будь-яких окремих частин або комунікацій світової імперії. Не меншу увагу звернено також на відповідну охорону острівної метрополії, де, як відомо, знаходяться мозок і нерви велетенської держави. Тим то зорґанізування оборони цих островів і є найпекучішим завданням королівського уряду. Правда, з боку моря вона опирається на могутню морську флоту, підсилену союзом з Францією, зате протилітакова оборона, що мусить запевнити нормальний хід життя та праці воєнного промислу, становить найголовніший клопіт не тільки уряду, але й широких верств суспільства. Тому анґлійська акція сучасних зброєнь приймає всебічний характер. Вона не обмежується тільки особовою, матеріяльною й технічною розбудовою збройних сил, але також досить витрачає енерґії на орґанізацію забезпечення населення, нагромадження запасів, поширення промислу та вкінці, що найголовніше, на пропаґандову акцію з ціллю переламати дух й байдуже дотеперішнє мілітарне наставлення цілого народу. В цьому напрямі найпершу ролю виконує преса й радіо. Отже по-мистецькому подають до загального відома про всі поступи в ділянці розбудови збройних сил, про успіх вербування серед населення, про діяльність напіввійськових орґанізацій та клюбів тощо. Зрозуміло, справа полягає в тім, щоб збільшити успішність рекрутовання й тим самим поповнити склад територіяльної армії.

На початку 1938 р. вона нараховувала в метрополії 115.000 бойців, у колоніях 90.000 і мала: 70 піш. куренів, 7 танкових, 15 кін. полків, 138 арт. батарей, 15 сотень польових саперів, 2 сотні технічно-паркові, мірничу сотню, 2 фортечні сотні, 11 прожекторних сотень, 8 прожекторно-протилітакових сотень, 2 залізничні сотні, кінну сотню підривників, курінь вишколу. Наслідком же широкої пропаґанди особовий склад армії щораз збільшується й має осягти, згідно з ухваленим штатом, 246.000 бойців. Але разом із тим відбувається повна реорґанізація її й, у постійній армії, рішуче продовжують дальнішу механізацію. В 1938 року зформовано 8-ий танковий курінь, а 9-й запроєктовано до формування. В зв'язку з цим кінський склад поступово зникає — при кінці 1938 р. з 15 кін. полків тільки три залишаться на конях (1.833 коні), а інші цілком будуть змеханізовані. Під час походу та маневрового бою ці полки зовсім не нагадують стару кінноту, якщо не вважати полкових прапорців, намальованих на панцерних машинах.

Щодо піхоти, то тут зреорґанізована бриґада, в якій зменшено кількість куренів з 4 на 3. Тим то вона, що донедавна мала в своєму складі чотири піші курені та курінь тяжк. кулеметів, спершу втратила кулеметний, а останнім часом ще піший курінь і тепер стала вогнево слабіша від пересічного полку інших армій. Таким чином піша дивізія — частинно змеханізована — складатиметься з 3 бриґад по 3 курені, з 2-х кур. тяжк. кулеметів, 2-х дивізіонів легк. артил., танкового куріня. Кожний курінь матиме 4 сотні, а сотня 3 чоти. При кожній чоті буде протитанк. карабін «Воу» для пробиття легкого панцеру. Щодо пішої дивізії, цілковито змеханізованої, то вона складатиметься з 2-х бриґад піхоти по 3 курені й таких же відділів різної зброї, як повищезгадана дивізія. Одначе один з куренів її буде самокатний. Змеханізов. кінна бриґада складатиметься з 3-х легких панцерних полків; полк з 3-х сотень, а сотня

з 3-х чот. У чоті — 5 панцерних і 2 тягарові самоходи, що везуть 2-х підстарш., 8-ох стрільців, 2 легк. кул. «Bren» і 2 протитанк. карабіни «Воу». Панцерна бриґада матиме 4 курені середніх танків. А панцерну дивізію передбачають зформувати тільки в хвилині мобілізації, й тому її окремі частини будуть тепер розташовані по всій метрополії. Одночасно з тією реорґанізацією піхоту озброять, крім того, ще новими протипанцер. кул. «Wickers»'а — 12,7 мм. Його дані — вага набою 47,7 ґр., почат. швидкість 914 мет/сек., далекосяжність 6.400 мет., сила пробиття панцеру 20 мм. навіддаль 180 мет., стрілів 350—450 на 1 хв., охолодження водою, обслуга 3 стр. Також його можна з успіхом використовувати проти літаків.

Щодо артилерії, то тут, зменшивши в батареях кількість гармат, збільшили їх число. І тепер дивізіон складатиметься з 6 батарей по 4 гармати. Але разом з тим до арт. бриґад буде прилучений протипанц. дивізіон з 4-х бат. по 12 гарматок 40 мм. Кожний з тих д-нів був зформований останнім часом з колишніх протипанц. чот куренів тяжк. кулеметів.

Бриґада кінної артил. матиме 6 змехан. бат. (по 4 гавбиці) і відділ польових саперів. Під цю пору закінчено цілковиту механізацію дивізійної артилерії. Згодом, по закінченні цілого плану реорґанізації територіяльн. армії, вона складатиметься з 9 піш. дивізій частинно змехан., 3 піш. див. цілковито змехан., 1 панц. див. і 3-х протиліт. дивізій. Крім того буде зформована армія 2-ої лінії під назвою «Field Force portion of the Teritorial Army», яка діятиме не тільки на терені метрополії, але й поза її межами.

Також енерґійно провадиться, як повне переозброєння армії удосконаленою зброєю, а саме: кулеметами «Bren»'а, протитанк. карабінами «Воу»'а та ґранатниками, так і піднесення до відповідного рівня її загального вишколу. Тим часом звернено певну увагу на поліпшення життя старшин, а особливо стрільців.

Поперше, введено проґресивне збільшення стрілецької платні (тепер коло 3 ф. шт. 8 шіл. місячно) — на 8 шіл. місячно після першого року служби; на таку ж квоту по упливі двох років, та ще на стільки ж по трьох роках служби для пильних стрільців.

Подруге, значно поліпшена денна пайка стрільця добавкою жирів і молока. Для поліпшення ж матер. становища одружених призначені спеціяльні кредити; разом з тим відпущені поважні суми для поліпшення старих і для будівлі нових казарм (на 800.000 ф. шт. більш попередніх років). Завдяки повищим заходам особовий склад армії з бігом часу збільшувався, а саме: 31.10.1937 р. — 124.172 осіб; 15.1.1938 р. — 163.000; 1.5.1938 р. — 175.000; 1.6.1938 р. — 181.000; 1.9.1938 р. — 187.000.*) Отже впродовж 10 міс. склад збільшився на 50 відсотків.

«Ми намагаємося — сказав військовий міністр — зробити армію втіленням ділової, практичної інституції. Тому зменшуємо зайву треніровку та все те, що вимагає повторювань. Із стрілецької амуніції вилучаємо те, що вимагає поліровки»...

II.

Реалізуючи свій план озброєння, Анґлія виасиґнувала величезні суми на розбудову повітряної флоти. Так, бюджетом передбачено видати на цю ціль — 111.502.000 ф. шт. та на протилітакову оборону спеціяльно — 8.500.000 ф. шт. «Проблема літництва — пише „La France Militaire" — залишиться завжди (і більш як колись) на чільному місці анґл. турбот. Отже, коли всі знали вже

*) Разом із 45.000 (склад 3-х див-й протил. оборони) та 14.000 л., що не вистарчає до повного штату, тер. армія буде мати 246.000 чол.; на травень же 39 р. фактичний стан збр. сили був: армії реґул. 208.000, терит. — 290.000, літництво — 93.000, військо протилітниче — 85.000, флота — 119.000. Прийняття закону про обов'язкову військову службу багато збільшує можливості збр. сили Анґлії. — Ред.

добре про колосальні закупи знаряддя чи то в краю, чи теж закордоном, міністр літництва оголошує нову вербункову кампанію, а військовий міністр заповідає повну реорґанізацію й велику розбудову літництва та оборони краю. Одночасність тих декларацій та великість запроєктованих праць повинна була заскочити багатьох, але ніхто не критикував їх доцільности. В парламенті тільки дехто з відокремлених послів просив про подання певних подробиць. Газети ж присвятили цій проблемі довгі та прихильні статті, що свідчать про велике зацікавлення й довір'я до тих зусиль, яких вимагатиметься від населення. Передбачено заснування двох шкіл для фахівців і чотирьох для вишколу літунів. Крім того збудують 20 нових летовищ коштом уже відпущених 60 мільйонів ф. шт. Вони будуть на півночі Анґлії та в Шкоції, правдоподібно, щоб уникнути заскочення несподіваним нападом з боку ворожого літництва. Як персонал покликано буде: 2.100 літунів, 550 обсерваторів, 26.000 загально-технічної обслуги і 3.000 молоді — кандидатів на літунську службу, у віці від 17 до 25 л. Щодо протилітакової оборони, то в 1935 р. вона нараховувала ледве 2.000 осіб, сьогодні досягла числа 43.000 і буде доведена до 100.000. Орґанізаційно-існуючі тепер 2 літунські дивізії доведені будуть до 5, з підпорядкуванням командирові корпусу в ранзі ґенерала, а останній підлягатиме начальникові повітряної флоти».

Тим часом засновано вже в Holton літунську школу для 5.000 учнів, потім у Cosford Staffordshirde — для 4.000 учнів і вкінці «літунські дивізіони» при університетах і численних цивільних клюбах.

Загальний стан повітряної флоти (травень 1938 р.) виносив: 2.200 літаків і 70.000 осіб. При кінці ж 1938 р. кількість апаратів дійде до 2.800 та 85.000 осіб. Місячна продукція літаків виносить 250, незабаром осягне числа 300, а згодом ще більше.

Основні типи машин такі:
1. переслідувателі (мисливські) „Havker-Hurricane", швидкість 650 км/год.
2. бомбовози-нищителі „Brenheim", швидкість 450 км/год., бомб 400 кіло.
3. — „ „Farrey Battle", швидкість 400 км/год., бомб 400 кл.
4. „ „Vickers Velesley", швидкість 315 км/год., бомб 400 кл.
5. „ „Armstrong Kid Wort Wnitey", швидкість 300 км/год., бомб 1.000 кл.

Разом з тим зформовані три дивізії протил. оборони та рухома бриґада, що призначена для експедиційної армії. Озброєння цих частин — протил. гармати 114 мм., 97 мм. і 76 мм., мірничі приладдя, підслухові апарати та спеціяльні прожектори.

За чергою йде морське літництво, тобто корабельне й базисне. Отож, до складу першого входять три ескадрилі та вісім загонів, що в орґанізаційнім відношенні числяться при морській флоті. Загальна кількість літаків 156 на 6-ті авіоматках і 2-х авіотранспортах.

Вкінці базисне л-во має 9 ескадриль гідропланів, 3 розвід. ескадрилі, 4 мінно-бомбардові ескадрилі та одну ескадрилю для вправ. Частини цього літництва розтушовані: в Донібристолі (у Шкоції), Бірчем-Невтоні й Феліґтові (на півн. схід від Лондону), в Кальшоті (на півдні від Лондону), в Маун-Бетні (на півн.-захід від Лондону) і Пемброн-Доці (в Уельсі). Поза метрополією — на Середземнім морі в Калафрані й Мальті; на Далекому Сході в Сінґапурі та в Іраці — в Басрі.

Це літництво нараховує 112 апаратів, а саме: 36 бомбардових, 24 розвідчих, 12 берегових коректорів і 40 гідропл. Та якщо добавимо до того літництва ще 80 літаків, що знаходяться на бойових кораблях, то загальна кількість морського літництва буде 348 апаратів, а з бігом часу виноситиме 500 апаратів.

Зрозуміло, що кожний тип літака, з вищенаведених ескадриль та загонів, має своє окреслене завдання. Тому основним завданням корабельних літаків є коректа артилерійського вогню, що й є важливим фактором осягнення успіху в морськім бою. Крім того їх ще використовують як оборону проти гідропланів і для забезпечення флоти на морі розвідкою.

Гідроплани — звичайно групами — несуть розвідку під час виходів і вхо-

дів флоти до своїх портів (баз), ескортують комерційні транспорти в прибережній смузі, виконують розвідку відкритого моря, атакують ворожі кораблі в прибережнім районі.

Завдання бомбардових літаків — атака великих ворожих кораблів та руйнація ворожих повітряних баз. Вкінці мінно-бомбардові літаки призначені, переважно, для атак бойових кораблів супр-ця.

Звичайно перед атакою роблять димову заслону й тоді вже з віддалі 600—1.000 метр. та при швидкості машини коло 200 км/год. виконують саму атаку.

III.

Обстоючи величезний бюджет морської флоти на 1938-39 р. — 123.700.000 ф. шт. плюс надзвичайні видатки в сумі 30 мільйонів, 1-й лорд адміралтійства заявив: «Історія вчить нас, що існують два шляхи до перемоги: перший — це наступ на ворожу державу суходолом, другий — це повалення з ніг супротивця через економічну блокаду. Не треба з'ясовувати, що другий шлях є скоріший та доцільніший, але здійснити його можливо тільки пануванням на морі. Тому головний пункт оборони Анґлії лежить і надалі в контролі морей та охороні великих комунікаційних доріг. Але легкі кораблі не всилі запевнити ані першого ані другого, коли за ними не стоять важкі сили флоти. Досвід стверджує, що на довшу мету ліпше мати обмежену кількість легких сил, нездібних до самостійного діяння на широку скалю та значно залежних од сил супр-ця. З огляду ж на величінь морських вод, на яких треба стерегти інтереси імперії, неможливо розпоряджувати задовільною й переважаючою силою в кожнім зокрема з загрожених пунктів. Отже, не бажаючи розпорошувати сил, з чого б тільки скористав супротивець, пристосовуємо план, що полягає на скупченні важких сил між головними операційними підставами згаданого супротивця та анґлійськими життєдайними комунікаційними лініями. Рухливість, що властива воєнній флоті, дозволяє нам контроль широких вод і забезпечення наших інтересів, а разом з тим затримує аґресивні заміри ворога. Британійська імперія залишиться непереможною так довго, поки королівська флота буде нести сторожу на морях цілого світу. Якщо одначе коли-небудь контроль над морями втратить, то суходільні й повітряні сили не здолають вже врятувати імперію від цілковитої загибелі».

Таким чином бюджет був ухвалений та реалізація нового кораблебудівельного плану почалася. Загальний тоннаж анґл. флоти на початку 1938 р. виносив 1.296.353 тонни та складався з 18 лінійних кораблів, 76 крейсерів, 169 еск. міноносців, 6 авіоматок, 54 підводних човнів і цілої черги помічних кораблів. Загальний тоннаж кораблів, що знаходяться в будівлі, рівняється половині тоннажу цілої воєнної флоти з 1935 року. Розміри розбудови флоти виглядають за „The Daily Telegraph" від 9.7.1938 р. так:

				Ухвалено будувати в		
				1936 р.	1937 р.	1938 р.
1.	Лінійні кораблі по	35.000	тонн	2	3	2 по 40.000) тонн)
2.	Авіоматки	23.000	„	2	2	1
3.	Крейсери	11.000	„	2	—	—
4.	„	8.000	„	—	5	4
5.	„	5.450	„	5	2	3
6.	Еск. міноносці	1.960	„	8	16	—
7.	„	1.850	„	9	—	—
8.	Підводні човни	—		7	7	3

Лінійні кораблі. П'ять кораблів, що під цю пору знаходяться в стані будівлі, це: „King George V", „Prince of Wales", „Anson", „Jellicoe" і „Beatty". Проєктуючи ці кораблі прийняли принцип, що корабель мусить бути передовсім незатоплюваним. Для забезпеки ж головних життєвих частин від артил. обстрілу, мінних і повітряних атак, корпус корабля складатиметься якби з трьох корпусів, встановлених один до одного. Відомо також їх головне

озброєння—406 мм. гармати, 30 вуз., загальна товщінь панцерних чердаків 25 цм. Крім цих нових кораблів до складу, з існуючих тепер, ввійдуть „Nelson“ і „Rodney“—будови 1925 р., 33.500 т., 9—406 мм., 12—152 мм., 6—120 мм., 2 мін. ап., 23 вуз. Далі, 5 кораблів типу „Royal Soveregn“ будови 1915-16 р.р., 8—381 мм., 12—152 мм., 4—102 мм., 2 мін. ап., 22 вуз. Вкінці 5 кораблів типу „Queen Elisabeth“ будови 1915-16 р.р., 8—381 мм., 12—152 мм., 4—102 мм., 2 мін. ап., 25 вуз. Два з них перебудовують з ціллю зміцнити протимінну оборону та опанцерування чердаків, а також замінити головні машини на сучасніші та економічніші щодо місця. Одначе швидкість буде дещо зменшена.

Крейсери. За планом 1937 р. запроєктовано 5 крейсерів класи „Fiji“ (8.000 т.) і 2 класи „Dido“ (5.450 т.). Дуже мало деталів відомо про ці крейсери, але, очевидно, озброєння класи „Fiji“ складатиметься з 8—152 мм., а класи „Dido“ з 6—203 мм. Швидкість 32¼ вуз. Крейсери великого розміру призначені для оборони морських торгових шляхів, а меншого—для співдіяння з флотою. Склад крейсерів як готових, так і початих будовою до оголошення плану 1937 р., наступний:

5—класи „Dido“.

10—класи „Southampton“ (частина ще не закінчена) — 9.000 т., 12—152 мм., 8—102 мм. протиліт., 8 чердачних мін. ап. (четверних), 2 літаки, 32 вуз.

4—класи „Arethusa“. Закінчені 1935—37 р.р. 5.200 т., 6—152 мм., 4—102 мм. протил., 6 черд. мін. ап. (трійних), 1 літак, 32¼ вуз.

8—класів „Amphion“ і „Leander“. Закінчені в 1933—36 р.р. 7.000 т., 8—152 мм., 4—102 мм. протил., 8 черд. мін. ап. (четверних), 1—2 літаки, 32¼ вуз.

2—класи „York“. Закінчені в 1930-31 р.р. 8.300 т., 6—203 мм., 4—102 мм. протил., 6 черд. мін. ап. (трійних), 1 літак, 32¼ вуз.

13—класи „County“. Це крейсери Вашінґтонського типу й закінчені 1928—30 р.р. 9.900 т., 8—203 мм., 4—102 мм. протил., 8 черд. м. ап. (четверних), 32¼ вуз.

З крейсерів, запроєктованих або збудованих під час Світової війни, в складі флоти знаходяться наступні:

2—класи „E“. Закінчені в 1926 р. 7.600 т., 7—152 мм., 3—10 мм. протил., 16 черд. мін. ап. (четверних), 33 вуз., 1 літак.

4—удосконаленої класи „Birmingham“. Закінчені в 1919—25 р.р. 9.800 т., 9—203 мм. гармат.

9—класи „D“. Закінчені в 1918—22 р.р. 4.900 т., 6—203 мм., 3—102 мм. протил., 12 черд. мін. ап. (трійних), 29 вуз.

5—класи „Cardiff“. Закінчені в 1917—19 р.р. 4.300 т., 5—203 мм., 2—76 мм. протил., 8 черд. мін. ап. (двійних), 29 вуз. Два з них недавно переозброєні 10—102 мм. протил. гарматами й тому з'являються новою класою протилітакових крейсерів.

3—класи „C“. Закінчені в 1917 р., 4.200 т., 5—203 мм., 2—76 мм. протил., 29 вуз.

Еск. міноносці. Новіші еск. міноносці класи „Tribal“ — 1.960 т., 7—120 мм., 8 мін. ап. (четверних), 36,5 вуз. Другий же новіший тип класи „J“ — 1.850 т., 4—120 мм., 8 мін. ап., 36,5 вуз. Далі йдуть еск. міноносці класів „I“, „K“, „G“, „F“, „E“, „D“, „C“, „B“, „A“. Вони збудовані в 1931—37 р.р. і мають елементи подібні до класи „J“. У кожній з цих клас — 8 кораблів. Вкінці еск. міноносці, що закладені або збудовані під час Світової війни; їх є 56, двох типів. Один — у 1.100 т., 4—102 мм., 6 мін. ап. (трійних), 34 вуз. Другий тип — 900 т., 3—102 мм., 4 мін. ап., 36 вуз.

Авіоматки. 5 маток знаходяться в будівлі: одна за планом 1934 р. „Ark Royal“, 2 — за планом 1936 р. „Illustrions“ і „Victorions“ і 2 — за планом 1937 р. Дуже мало подробиць відомо про них. Вони будуть по 23.000 т., вміщають по 60—65 літаків, швидкість правдоподібно 30 вуз., артилерія 115 мм. протил. В сучасний мент у складі флоти такі авіоматки: „Couragions“ і „Glorions“; збудовані в 1917 р., як легкі крейсери, згодом перебудовані на авіоматки — 22.500 т., 16—120 мм. протил., 30 вуз., літаків —40; „Furions“, закінчений в 1925 р. і перебудований в 1937 р. — 22.500 т., 10—140 мм. протил., 30 вуз., 30 літаків; „Eagle“, збудований в 1914 р., як лінійний корабель для Чилі, згодом перебудований в 1920 р. і знову ж у 1932 р.—22.600 т., 9—152 мм., 4—102 мм. протил., 24 вуз.,

21 літак; „Hermes", закін. в 1923 р., 10.900 т., 6—140 мм., 3—102 мм. протил., 20 літаків.

Підводні човни. За планом 1937 р. будують 7 човнів класи „Patrol". Їх елементи не оголошені, але правдоподібно вони будуть близькі до попередньої класи „Purpoise", яких є шість будови 1933—37 р.р. — 1.500/2.100 т., 1—102 мм., 8 мін. ап., 16/8 вуз. Крім того є човни наступних клас:

3—класи „Thames", будови 1932—35 р.р. — 1.800/2.700 т., 1—102 мм., 6 мін. ап., 22,5/10 вуз.;

4—класи „R", будови 1930—32 р.р. — 1.500/2.000 т., 1—102 мм., 8 мін. ап., 17,5/9 вуз.;

22—класів „P", „O" та удосконалений „Swardfisch", будови 1927—36 р.р. — 1.400/2.600 т., 1—102 мм., 8 мін. ап., 15,5/9 вуз.;

4—класи „Swardfisch", будови 1932—33 р.р. — 640/900 т., 1—76 мм., 6 мін. ап., 13/10 вуз.;

9—класи „H", будови 1918—20 р.р. — 400/500 т., 4 мін. ап., 13/10 вуз.

Конференції для обмеження морських озброєнь установили в минулому окреслену кількість крейсерів і еск. міноносців, що однак не вистарчає для захисту морської торговлі Анґлії; тому життя викликало появу нового типу воєнних кораблів, спеціяльно побудованих для ескорти торгових суден. Вони не належать ані до катеґорії крейсерів ані до еск. міноносців і тим то називають їх „ескортовими кораблями". Тоннаж їх — 1.000—1.200 т., 2—152 мм., а на деяких 102 мм. або 120 мм. гармати; швидкість — 16—18 вуз. Загальна кількість повищих кораблів — 37.

Крім того до складу воєнної флоти входить значна кількість спеціяльних малих і допомічних кораблів: травлери, річні канонерки, монітори, плавучі майстерні й т. д.

Вкінці коло 20 крейсерів перероблять на спеціяльні протилітакові, а цілу чергу менших пристосують до боротьби з підводними човнами.

Протилітакове озброєння цілої флоти удосконалено й кількість протилітакових гармат подвійно збільшена.

Особовий склад флоти збільшено з 94.000 матросів у 1935 р. до 119.000.

Також відповідно збільшено та оновлено запаси амуніції, палива та різноманітного знаряддя.

Повищі наслідки реалізації плану розбудови збройних сил Анґлії не вимагають жадних коментарів, хіба що дадуть підставу керманичам їх оголосити, що „британська імперія готова вже до оборони".

С. Ш-ій.

Грудень 1938 р.

З ділянки організації війська.

Переворот, що його принесла в ділянці орґанізації війська Світова війна, ще й досі не закінчився стабілізацією. У військовій пресі можна часто нагіткати на дискусійні статті та й в самих арміях поодиноких держав відбуваються орґанізаційні зміни.

Спробуємо дати короткий перегляд порушених у пресі питань і змін, що вже відбулися.

1. *У французькій* пресі спостерігаємо тенденцію до відділення в рою піхоти елементу вогню від елементу руху. Замість так зв. «унітарного» роя (складається з двох груп — легкокулеметної й стрілецької) пропонується орґанізувати чоту в такий спосіб: два рої стрілецькі по 9 чол. кожний і рій легкокулеметний з трьох легких кулеметів. До легкокулеметного рою належатиме також акція ґранатника (зброя стрімкого стрілу на щаблі чоти).

2. *В Анґлії* в часі маневрів 1938 р. мала виступати так зв. «швидка дивізія» в такому складі:

а) панцерний полк з 4-х дивізіонів,

б) дві змеханізовані бриґади кінноти, кожна з трьох легких дивізіонів (назва «кіннота» є властиво анахронізмом, бо ці бриґади не мають коней),

в) два змоторизовані дивізіони кінної (?) артилерії й

г) змоторизовані відділи піхоти й саперів.

Ця дивізія служитиме для досвідчень.

3. *Англійська* піхотна дивізія посідає 36 протипанцерних гарматок і 114 протипанцерні рушниці кал. 12 мм.

4. *Німецька* сотня циклістів має такий склад:

а) рій к-ра сотні, що має одне панцерне авто й два мотоциклі,

б) три чоти циклістів; кожна чота з трьох роїв, одного легкого ґранатника на двох мотоциклях і одного бойового возу,

в) кулеметний рій з двох тяжких кулеметів (кожен кулемет на 4-х мотоциклях з причепками) і одного бойового возу,

г) обоз бойовий і річевий.

Ґранатник повинен мати наступні властивості: а) дальність стрілу до 1.000 м., б) калібр до 50 мм., в) стрільно вагою 800—1.000 ґр., г) промінь чину відламків — 25—30 м.

5. *В німецькій* армії в 1938 р. зроблені деякі орґанізаційні зміни в піхоті. Насамперед впроваджено на щаблі чоти й сотні нову зброю у вигляді легких і тяжких ґранатників та тяжких кулеметів на легких станках. Тепер стрілецька *сотня* має, як і давніш, 9 легких кулеметів, а крім того: а) рій тяжких кулеметів з двох кулеметів (на легких станках) і б) три легкі ґранатники, по одному в кожній чоті (дальність стрілу до 550 м.). Отож, легк. ґр-к є орґанічною частиною чоти.

Кулеметна сотня складається з: а) двох чот тяжких кулеметів по 4 кулемети кожна (давніш було три чоти), б) одної чоти тяжких ґранатників 6 ґранатників (три рої) з дальністю стрілу до 1.500 м. і в) роя зв'язку.

Рій зв'язку стр. куріня (давніш була чота зв'язку) складається з: а) двох телефонічних постів, б) двох геліоґрафів і в) чотирьох постів радія. Крім того, кожна стрілецька сотня має 2 малі геліоґрафи.

Ю. Н.

Хроніка.

ВІЙСЬКОВА.

АНҐЛІЯ. Крім 24,4 цм. берегових гармат, маються ще 23,4 цм., далекосяжністю 27.000 м. — Бриґади легк. арт-ії переорґанізовані в полки з 2-х д-нів по 3 б-реї. — Згідно з нов. орґ-цією, стр. дивізія має: 3 бриґ. з 3-х піш. кур-ів кожна, 2 кур. тяжк. кул-тів, 1 панц. курінь (совги), арт. полк (давніша бриґада), техн. війська й служби. Курінь має: штабову сотню (2 метачі мін 76 мм., 4 л. протиліт. кул-ти, 4 протисовг. карабіни 12,7 мм., 10 легк. кул-тів і чоти: зв'язку, піонерів і господ-ча) і 4 стр. сотні в складі 3 чоти кожна; чота має 3 рої по 6 люд., 3 л. кул-ти, 3 караб. протисовг. 12,7 мм. і 3 л. ґран-ки 50 мм.; загальний стан куреня: 22 старш., 646 підст. і коз., 50 л. кул-тів (4 протиліт.), 16 протисовг. кар-нів, 12 ґран. 50 мм., 2 метачі мін 76 мм. і 33 самоходи, що можуть підняти враз 300 люд. (половину куреня). Тяжк. кул-тів у курені немає, бо з них (як у Німеч. та Швайцарії) зформовані окремі частини.

ІТАЛІЯ. Нов. тяжк. кул-т «Бреда 37» (на заміну «Фіят 35—14») важить 36,8 кґ. (з триногою) і виказав добрі якості в стрільбі по літаках; дає 300 — 400 стр. у 1 мин. й досягає 5.800 м. — Армія має 17 к-сів (51 див-ія) + 3 спец. к-си (14 див-ій): панц-ий (Мантуя), гірський (Тридент) і моторовий (Падуя). В Лібії розтушовані XX і XXI арм. к-си й місцевий к-с (Лібійський). Командування: головне й 5 армійських, 3—фортецій й висп і 7—кордон. сторожі та дивізій «чорних сорочок». — Курінь має 27 легк. і 12 тяжк. кул-ів та 9 ґр-ків 45 мм., полк — 81 легк. і 36 т. к-тів, 27 ґр-ків 45 мм. і 4 гар-ти 65 мм.; дивізія —

243 легк. і 108 тяжк. кул-тів, 81 ґр-к 45 мм., 18 метачів мін 81 мм., 8 гарм. протипанц. 47 мм., 12 гарм. 65 мм. (у піш. полках), 36 гарм. див. арт-ії й автом. протилітн. гарматки 20 мм. — Моторова дивізія має: 2 змот. піші полки по 2 кур., 1 змотор. курінь тяжк. кул-тів, 1 кур. мот-лів, 1 змот. полк легк. арт-ії (3 д-ни), 1 кур. легк. совгів, 1 змотор. курінь саперів та змінну кількість протил. і протипанц. гармат і служби. — Вже кілька літ провадяться во всіх школах виклади «військовости» для виховання в дусі патріотизму й знання великих чинів батьківщини. —

НІМЕЧЧИНА. Сотня наступає на фронті 200—400 м., курінь — 400—1.000 м.; обороняють: сотня — 400—1.000 м., курінь — до 2-х клм. при глибочині 1.000—1.500 м. — Сотня має 9 легк. і 2 тяжк кул-ти та 3 легк. ґр-ки, а курінь — 27 легк. і 14 тяжк. кул. та 9 легк. і 6 тяжк. ґр-ків. — На будові укріплень лінії «Зиґфрида» працювало більш $^1/_2$ міл. людей 4 місяці та 3.000 будів. машин; зужито $1^1/_2$ міл. тонн цементу. — На 1.XII.38 р. збройна сила (без помічних військ) лічила 1.720.000 люд. — Проєктується утворення спец. відділів для безпосередньої охорони штабів, що мали б протил. і протипанц. кул-ти, легкі совги та засоби пасивної оборони проти совгів. — Також розважається питання необхідности, на випадок війни на сході, ще зараз мати іншу орґанізацію частин східніх залог, а саме — більш усамостійнені полки з перевагою кін. тягу над моторовим та інше умундурування й знаряддя, пристосовані до більш суворих кліматичних умовин.

ПОЛЬЩА. Введено розпорядження про порядок відбуття служби в кінноті із власним конем.

ФРАНЦІЯ. Для перевозу ранених впроваджують металеві скрині «Contain» на 8 осіб; скрині ці наладовуються на самоходи, з яких — до зал. потягів; з кількох скринь можна зробити потяг, що його буде тягнути тягун. Також випробовгють візки для ранених на гумових колесах; кілька візків може пересувати тягун. — Звернено увагу на недостачу коней на випадок моб-ції (80.000 кон.), бо мотором не можна цілком замінити коня — На нім. кордоні мають бути з 39 р. дві нові корп. округи, з яких одна (штаб у Страсбурзі) вже зформована з 1.I ц. р.; штаб другої має бути в Меці.

ШВАЙЦАРІЯ. Зміцнює свої кордони й проєктує утворення ще в часі спокою головного ком-ня збр. силою, склад якої (9 див-й піхоти й 4 гірні бриґади) має бути доповнений 3-ма легк. та кількома кордон. бриґ-ми. —

З В'Я З О К.

НІМЕЧЧИНА. Впроваджена 15 ват. короткохвилева радіостанція «Телефункен», дуже вигідна в польовій службі. Передача — на ключ і мікрофон. Можна її переносити 5 стрільцями або перевозити на 2-х колесах. Вага зо всім урядженням і динамо — 90 клґ.; на уставлення й готовість до праці потрібні 3 мин. Динамо урухомлюється бензиновим мотором або ногами; анодову батарею й акум-р ладують з динамо. Обсяг хвилі телефоном 30 кл., телеґрафом — 100 кл. Антена двупромінна, довж. 15 м.; укріплюється на 2-х щоглах по 6 м., що зсуваються по частинах; противагою служать 2 огумовані кабелі по 10 м. Конструкція дуже проста й легка в праці. Довжінь хвиль надання й відбирання 40—100 м., але відбирання може бути доведено до 90—600 або 300—3.000 м. Ціле урядження укладається в 6 скриньках (ранцях), добре ізольованих від шкідливих впливів. Апарат надавання — 3-х ламп., відбирання — 4-х ламповий. —

Л І Т Н И Ц Т В О.

АНҐЛІЯ. Продукують 3, 4.5 і 7 цал. протил. гармати, що можуть влучати літака на височ. 10.000 м. — Всього самольотів 7.100, в тому числі — 1.750 1-ої лінії. Місячну продукцію літаків мають незабаром довести до 1.000. — Особовий склад — 96.000 — має бути в цьому році побільшений до 118.000. — Протигазові захоронки (комори) із сталі добре витримують проби. — Нова запальна бомба «Кіло Електрон» дає до + 1.300°. — Повітр. флота (RAF) мала

на весні ц. р. 123 ескадри (12—16 самол. кожна) в краю й 24 — в колоніях; з них було: бомб. — 84 еск., мислив. — 34, розпізнавчих — 14, співпраці (з артилерією) — 15. Морська повітрофлота — ок. 30 еск. — Неґативне з'явище — велика кількість типів — 68 (в 1936 р. було 176).

ЕСПАНІЯ. Під час бомбардування літаками Барцелони (з 5 по 12 грудня 38 р.) скинуто 455 бомб; втрати від них: забито 2 і ранено 10 людей та забито 20 коней; газовня залишилася без ушкоджень, а електровня легко ушкоджена. В атаці 23.XII 38 р. взяло участь 300 самол. — За 37 і 38 р. р. червоні війська втратили збитими або захопленими 1.023 самольоти.

ІТАЛІЯ. Має в 1-й лінії більш 2.500 самол., а разом із шкільними — понад 3.600 (за інш. відомостями — 4.000 літаків і 80.000 літничих військ).

НІМЕЧЧИНА. Берлін має балонову запору проти літн. атак, що може бути поставлена за 15 мин. — Загальна кількість літаків — 9.800, місячна продукція — 1.200.

СІЯМ. Розпоряджує 350 літаками нових типів.

СП. Д. ПІВН. АМ. Закінчують будову в Корд-Бічі (штат Н. Йорк) найбільшого в світі летунського порту поверхнею 5.000 кв. міль. — Загальна кількість літаків — 3.500; місячна продукція має дійти до 1.000 (в 38 р. була лише 320). — Замовлені бомбовці «Дуґлас» — швидкість до 560 кл./год.

С. С. С. Р. Мають 4.200 військ. літаків (за іншими відомостями — 5.500), з яких: мислив. 1.200, розвід. — 1.500, для атаки приземній — 800, легк. бомбовців денних 300 і тяжких нічних б-ців — 400. — Бомбовці й мисливські літаки виказали в есп. війні перевагу над німецьк. бомбовцями. — Місячна продукція — 400—500 апаратів.

ФРАНЦІЯ. Місячний виріб самольотів — до 200.

ЯПОНІЯ. Розпоряджує 3.100 літаками.

ПАНЦЕРО-МОТОРОВЕ ВІЙСЬКО.

БЕЛЬҐІЯ. Утворені змотор. протипанц. сотні по 8 гармат 47 мм.

ІТАЛІЯ. Піх. дивізія має 48 протисовг. гармат кал. 20 і 47 мм.

НІМЕЧЧИНА. За перешкоду для совгів уважають: воду глибочінню 1,5 м. і широчінню 5 м.; підйом 45^0, ліс з грубих дерев. — Широчінь смуги для наступу куреня совгів — 800—1.200 м. — Стр. дивізія має 54 протипанц. гармати (27 — в піх. полках, 27 — в протипанц. див-ні) кал. 37 мм.; всі гармати змоторизовані. — В 38 р. малося 2½ міл-ни механ. возів (половина з них — мотоциклі). — Підготовку й вишколення обслуги на випадок війни провадить сaход. к-с партії народ. соціялістів, що знаходиться під контролем ґен.-ін-ра мот-ції й складається з 22-х бриґад.

СП. Д. ПІВН. АМ. Вози на гусенях належать до багатьох різних типів, але серед них немає добрих зразків під поглядом бойових вимог.

ФРАНЦІЯ. Піх. курінь має 6 нових протипанц. гармат 25 мм., а в розпорядженні к-ра див-ії залишається ще протипанц. сотня.

ЯПОНІЯ. Має 1.800 совгів (1.600 — нових зразків), 6—8 див-нів панц. самоходів (600 самох. і 600 мот-лів) і 1.000 тягар. сам-дів. Полк совгів має їх 175 та 32 особ., 32 тягар. сам-дів і 30 мот-лів. Маються 2 більші панц.-мотор. одиниці (дивізії?) такої правдоподібно орґан-ції: 2 піш. змотор. полки, 1 полк (2 курені) легк. розв. совгів і 1 полк змотор. арт-ії. — В тактиці є тенденція усамостійнювати чинності совгів — акція великими одиницями (полками) совгів; разом же із стр. див-ми діють від сотні (19 совгів) до куреня (59 совгів). — Дивізія стр. має 48 протипанц. гармат 40 мм. — По думці «Черв. Зірки» японці мають на китайському театрі війни до 700 совгів й звичайно стр. дивізія має відділ з 15 совгів, а у випадку потреби отримує ще додатково від сотні до куреня панц. війська. *В. К.*

ВОЄННО-МОРСЬКА ХРОНІКА.

АНГЛІЯ. 21.II. б. р. спущений на воду лін. корабель-дреднавт „King George V“: 38.000 тонн, 30 узлів і 10—350 мм. гармат, що розміщені в трьох

баштах — дві на носі та одна на кормі, 16—132 мм. гармат, 32 протилітакові гармати й певна кількість протилітакових кулеметів. Ще чотири лін. кораблі того ж типу мають бути спущені на воду в цьому році. Одночасно розпочато будівлю ще 2-х супердреднавтів „Lion" і „Temeraire", що будуть вже по 40.000 тонн і матимуть 406 мм. гармати. Взагалі ж зараз будують більш 100 бойових кораблів, що фактично є максимумом технічних можливостей англ. кораблебудівництва. — Спущено на воду еск. міноносець „Khartoum" (1.690 т., 36 узлів, 6—120 мм. гармат і 10 мін. апаратів), мінні загородителі—„Bonnet" і „Plantagenet" по 530 тонн і 12 узлів та травлер „Sphinx"—875 т., 17 узлів.— Морська база в „Rosyth", що діяла під час Світової війни й потім була зліквідована, поновила свою діяльність і відповідно розбудовується. — В.-морська повітрофлота перейшла під в.-морське командування й тому створено посаду командуючого морською повітрофлотою. — На будівлі наступного дреднавта „Prince of Wales" виник 22.II ц. р. поважний пожар, що опізнить його закінчення. — В цьому році скінчилося 333 роки існування прапору, що прийнятий 12.IV.1606 року за часів короля Якова I, коли оголошено було з'єднання Анґлії й Шотландії.

ДАНІЯ. Кораблебудівельний проґрам: 2 міноносці по 450 тонн, 4 підводн. човни по 330/450 тонн, 3 мінні загородителі по 500 тонн, 1 травлер 270 т. і гідроґрафічний корабель 315 т. Готовість — у 1943 році.

ЕСПАНІЯ. Після заняття Барцелони відбувся в Тарраґоні великий перегляд еспанської флоти ґенералом Франко. В перегляді взяли участь 15 найбільших воєнних кораблів на чолі з крейсером „Canarias" (10.000 т.) і 200 гідопланів. Червона флота, що в складі 3 крейсерів і 8 еск. міноносців утікла до Бізерти, була там інтернована й повернута вже франц. владою ґенералові Франкові.

ЕСТОНІЯ. Замовлено в Анґлії перший катер-нищитель підв. човнів.

ІТАЛІЯ. Бюджет флоти на 1939/40 рік виносить 2.704.000.000 лір (на 3/4 міліярда лір більш бюджету минулого року). Цей бюджет дасть можливість утримати темпо розбудови флоти й допровадити її до 700.000 тонн у 1941 р. з віком кораблів не більш 12 років, при чому кількість підв. човнів має бути доведена до 170.

ЛИТВА. По втраті Клайпеди Литва має лише 22 версти морського побережжя, але все таки вже запроєктувала в першу чергу розбудову рибацького порту в гирлі ріки Святої.

НІМЕЧЧИНА. 14.II ц. р. спущений на воду перший супердреднавт «Бісмарк» — 35.000 тонн, 30 узлів, а 1 квітня другий — «Адмірал Тірпіць». — Розпочато поширення Кільського каналу (буд. 1887—95 р.р., перебуд. 1913-14 р.р.), щоб найбільші кораблі могли б цілком вільно розминатися в ньому. — Особовий склад флоти — більш 3.000 старшин і 42.000 підстаршин і матросів, плюс 4.000 обслуги прибережної артилерії. — Ґен.-адм. Редер, що вже більш 10 років стоїть на чолі флоти яко морський міністр, підвищений до найвищої ранги великого адмірала (gross-admiral), що рівний маршалові.

НОРВЕҐІЯ. В лютому 1939 р. спущено на воду міноносець „Odin" — 600 т., 32 вузли. Розпочато будівлю 2 еск. міноносців по 1.170 т. і 32 вузли та 2-х мін-ців по 600 т.

ПОЛЬЩА. Новий підв. човен „Sęp" (1.100 т.) увійшов до дійсної служби. Замовлено у Франції ще 2 підв. човни по 1.175 т. і в Анґлії — два перші катери—нищителі підводних човнів.

СП. Д. ПІВН. АМ. Поза 4-ма дреднавтами в будівлі по 35.000 тонн мають розпочати будівлю ще 2 супердреднавтів у 45.000 тонн. — Будівля другого каналу поміж Атлантичним і Спокійним океанами через Нікараґуа обраховується на 7 років за 150 міл. фунтів штерлінґів. Канал має проходити поміж Greytown і рікою San Carlos, рікою San Juan коло Ochoa, де буде вибудовано шлюз, озеро Нікараґуа, а далі шлюзи доведуть до порту Britto на Спокійному океані.

С.С.С.Р. На Балтійській верфі в Петербурзі будується дреднавт «3-й Інтернаціонал» — 35.000 тонн,. 30 узлів, 9—406 мм. і 12—130 мм. гармат. Мають розпочати будівлю 2 супердреднавтів по 40.000 тонн і 32 вузли. 3 крейсери по

8.000 т. і 33 вузли, що в будівлі, одержали назви «Орджонікідзе», «Куйбишєв», «Максим Горький». Крім того, будується 8 еск. міноносців по 2.895 тонн, 19 підв. човнів, 2 міноносці, 2 мін. загородителі й 1 гідрокрейсер. Еск. міноносець «Ташкент» (2.800 т., 42 вузли), що його будовано в Італії аж 5 років, вкінці в лютому 1939 р. вступив до дійсної служби. Один з еск. міноносців в будівлі (2.895 тонн) одержав назву «Київ». Крім того еск. міноносцям в будівлі дані назви: «Смєтливий», «Стремітельний», «Гордий», «Гнівний», «Грозний», «Громкий», «Гремяций», «Грозящий» і «Грозовой». Крім «Гордого» — все це назви кораблів рос. імперат. флоти.

ФРАНЦІЯ. Особовий склад побільшено на 5.000 людей до 74.900. — У 1939 р. будується 130 бойових кораблів, що їх загальна поємність рівна половині сучасної дійсної флоти Франції. — Спущений на воду нищитель підводних човнів нового типу в 23 тонни, 40 узлів, 20 м. довжінню і 4,5 м. широчінню, 3 мін. апарати, кілька кулеметів і апарати до глибинних бомб.

ШВЕЦІЯ. В Анґлії будуються 4 нищителі підв. човнів. Мають розпочати зараз будівлю 2-х і пізніш ще 2-х панцерників берегової охорони по 8.000 т., 22 вузли, 4—250 мм. гармати і 3-х підв. човнів та 1 корабля-матки для підв. човнів, згідно із кораблебудів. проґрамом 1939—1943 р.р.

ЮГОСЛАВІЯ. Нищителі підв. човнів, що про них згадується в ч. 36 «Табору» на стор. 52, мають не 600 тонн, а 60 тонн.—Торговельна флота складається з 25 пароплавних товариств, з яких найбільші: «Югославянський Лойд» — 110.000 тонн, „Dubrowucka Plovidba“ — 52.000 тонн і „Jadrańska Plovidba“ в Сусаку — 23.000 тонн. — Маються вже дві власні верфі. На одній з них у Спліті будуються еск. міноносці.

ЯПОНІЯ. В березні 1939 р. парламент ухвалив «6 річний кораблебудівельний проґрам» незалежно від нормально бюджетової щорічної кораблебудівлі. Проґрам має: 5 супердреднавтів по 45.000 тонн з гарматами в 406 мм., 8 великих крейсерів, 16 легких крейсерів, 2 авіоматки, 32 еск. міноносці й 12 підв. човнів.

Лейтенант флоти *Святослав Шрамченко.*

Загальні збори Т-ва „Музей Визвольної Боротьби України“ в Празі.

18. лютого 1939 р. відбулися річні загальні збори Т-ва «МВБУ« вперше у власній домівці Т-ва. Збори провадив, за відсутністю через хворобу заступника голови Т-ва проф. А. Яковлева, член Т-ва проф. М. Славінський.

Після короткого слова секретаря Т-ва проф. С. Сірополка пам'яті голови Т-ва акад. проф. дра С. Смаль-Стоцького та слова проф. М. Славінського пам'яті члена Т-ва проф. С. Шелухина збори вшанували пам'ять небіжчиків вставанням.

Зо звіту Управи про її діяльність за час від 8. квітня 1938 р. по 18. лютого 1939 р. видно, що в Т-ві на 18.II.1939 р. було 121 дійсний член та 5 членів співробітників.

Управа у звітнім році відбула 15 засідань та 3 наради.

Головніші справи, якими Управа займалася у звітнім році, були такі:

1. Вшанування пам'яти акад. проф. дра С. Смаль-Стоцького.
2. Справа дому Т-ва.
3. Позичкова акція.
4. Збіркова акція на Музей.
5. Видання «Вістей».

З грошевого справоздання Управи за 1938 р. видно, що протягом 1938 р. поступило К. 50.338,85, а саме — пожертв на Український Дім у Празі К. 26.511,60; різні інші пожертви К. 7.382 (К. Лисюк на помешкання Музею — К. 4000, Я. Макогін на витрати в справі позичкової акції — К. 3.000, інші — К. 382); від льокаторів дому Т-ва та за користування помешканням Музею від різних установ і осіб — К. 7.462,40; членські вкладки та відсотки — К. 2.757,30; позичкова збірка — К. 6.225,55 гал.

Витрати: дім для Музею — К. 230.000; видатки, зв'язані з купівлею дому— К. 30.643,35; ремонт дому — К. 51.538,95; відсотки за гіпотеку — К. 8.525,50; дрібний інвентар — К. 11.316,10; друкування «Вістей» й експедиція—К. 4.693,55, аренда старого помешкання — К. 9.601; персонал — К. 8.870; різні інші витрати—К. 8.212. Разом К. 363.400,45. На 1 січня 1939 р. в касі Т-ва й в банках— К. 11.838,30.

Ревізійна Комісія для ревізії грошевих оборотів Т-ва констатувала в свойому акті, що всі записи в книгах відповідають виправдуючим документам, а цифрові дані річного звіту відповідають записам у книгах. Ревізійна Комісія для ревізії збірок Музею в свойому акті вказала, що дирекція Музею знов буде мати великі труднощі з приміщенням річей, бо, як уже видно, помешкання Музею у власній домівці не є достатнє.

Після прочитаних звітів Управи і Ревізійних Комісій загальні збори уділили абсолюторію Управі та ухвалили подяку Управі, Ревізійним Комісіям, директору Музею проф. Д. Антоновичеві та його помішникові проф. Др. С. Наріжному й управителеві дому проф. Б. Мартосові. Крім того збори ухвалили висловити подяку всім жертводавцям, що своїми пожертвами допомогли Т-ву забезпечити Музей власною домівкою, усім установам, орґанізаціям і особам, що своїми пожертвами річей спричинилися до поповнення Музею, усім співробітникам Музею та українським часописам за їх прихильне ставлення до завдань Т-ва взагалі та до збіркової акції зокрема.

Збори, на пропозицію Управи, ухвалили надіслати урядові Карпатської України в особі прем'єр-міністра о. А. Волошина привіт з величезною перемогою українства під час виборів до сойму 12. лютого.

До нового складу Управи ввійшли такі особи: голова — проф. А. Яковлів, заступник голови — проф. С. Сірополко, члени Управи — Є. Вировий (скарбник), М. Павлічук (секретар), Д. Антончук, проф. др. І. Борковський, проф. Л. Грабина, інж. А. Зубенко і З. Мірна. До Ревізійної комісії для ревізії грошевих оборотів увійшли: доц. І. Кабачків, проф. М. Добриловський та М. Матюшенко, а до Ревізійної Комісії для ревізії збірок Музею — проф. В. Садовський, М. Россіневич та Д. Козицький.

На пропозицію Управи збори прийняли до складу дійсних членів Т-ва 8 осіб.

Розмір членської вкладки на 1939 р. збори встановили в сумі 10 К. річно.

З інших постанов зборів слід згадати такі: 1) взяти участь у Шевченківській виставі, що її улаштовує спеціяльний чесько-український Комітет в березні м. 1939 р. в Національному Музею в Празі, з тим, щоб експонатам Музею ВБУ було відведено окреме місце; 2) доручити Управі обміркувати питання про створення при Музею бібліотеки-випозичальні.

ЗМІНА АДРЕСИ МУЗЕЮ ВБУ. Музей Визвольної Боротьби України в Празі з початком цього року перепровадився з нанятого помешкання в свій власний Український Дім, придбаний для Музею на пожертви українського громадянства. З цієї причини Музей просить надсилати надалі всю кореспонденцію й посилки на його нову адресу. Зокрема Музей просить всі Редакції й Видавництва скерувати на цю адресу висилку всіх їхніх видань.

Нова адреса Музею ВБУ:

Ukrajinské Museum, Praha-Nusle II, Horymirova 6. Cechy. Deutschland.

Бібліографія

Ахул-Гух (Ахульго). Ґен. штабу Полковник *Б. Хурш.* Северокавкасское национальное издательство. 1938.

Ахульго — це назва гірського аула на Північному Кавказі, славного геройською обороною проти московських військ у р. 1839. Книжка полк. Хурша ціла присвячена першому періоду боротьби кавказьких горців, очолюваної імамом Шамілем, з московським наїздом.

Автор використав для свого опису джерела не тільки російські (серед них є багато таких, що з'явилися в останніх роках), але й західньо-европейські та дослідження кавказьких авторів. Цей перший період боротьби Шаміля з московською навалою мабуть найбільш характерний та типовий для цілої многолітньої епопеї збройного опору горців Кавказу проти в кілька разів сильнішого ворога. Центральною фіґурою, так би мовити двигуном цілої акції протимосковської був безперечно сам Шаміль, обібраний імамом ще в р. 1834. Його вперта воля продовжувати боротьбу, що здавалася безнадійною, призвела до того, що тодішня Росія була змушена кинути на Кавказ значні сили й, коли й перемогла, то ціною великих втрат та після довголітньої впертої боротьби.

Найбільш цікавим являється те, що, за документальними даними, сили горців були так незначні в порівнянні з московськими, що трудно увірити, як збройний опір міг тривати стільки часу. Таємниця цього лежить у сильній індивідуальності вождя горців, що не йшов на жадні компроміси з ворогом і зумів орґанізувати, навіть з так нечисленного елементу, цілий ряд військових частин, що не уступали ні в чім реґулярній армії. Про впертість боротьби може свідчить факт, що оборона самого лише аула Ахульго тривала 11 тижнів і москвини мали при тому втрати: 117 старшин та коло 3.000 солдатів забитими та раненими (згідно з російськими реляціями).

Ця геройська оборона Ахульго виявила, що Кавказ бореться за свою свободу, а москвини могли переконатися, що гірська експедиція вимагає великих сил і що кожний аул може стати твердинею. Від того часу ім'я Шаміля стало славним не тільки серед горців Кавказу, але й в цілій Европі. Як пише автор, «в Ахульго проявився у всій великості дух Шаміля, його орґанізаторський та військовий ґеній». *Ю. Н.*

„Weyers Taschenbuch der Kriegsflotten. XXXIII Jahrgang 1939". Опрацьовання старшого лейтенанта нім. флоти Олександра Бредта. 1.023 корабельні малюнки і шкіци, 4 кольорові таблиці прапорів і одна фото більша. Видання: J. Lehmanns Verlag Munchen-Berlin.

Вже 33 рік виходить ця підручна книжка майже кожного морського старшини. Має вона спочатку повний спис з окремим технічним описом кожного корабля воєнних флот всього світа. Далі йдуть шкіци й фотоґрафії більшости кораблів, особливо тих, що не устаріли. Потім подається склад морської повітрофлоти всіх держав, орґанізація й розташування ескадр більших флот, опис морської артилерії й морська політика окремих держав. Далі подано вперше спис найбільших торговельних пароплавів держав, порівнюючі таблиці рангів старшини різних флот з відзнаками: в цьому році — Німеччини, Анґлії, Франції, Італії, Японії, Голандії, Швеції і Сп. Д. П. Америки; подані також кольорові таблиці прапорів усіх держав, карти морських комунікацій по водах цілого світу та ін. Алфавитний спис всіх бойових кораблів світу закінчує цю так корисну книжку.

Ця книжка разом з „Les flottes de combat" — французькою та Jane „Fightings Ships" — анґлійською з'являються необхідними книжками в бібліотеках кожного морського старшини, не кажучи вже про корабельні бібліотеки. Майже всі більші кораблі нашої Чорноморської флоти мали ці книжки.

«Морнарички-Гласник» січень—лютий та березень—квітень 1939 р. Ці дві книжки поважного в.-морського журналу, що вже 7-й рік видає штаб Югослов'янської воєнної флоти, приємно вражають як своїм зовнішнім виглядом, так головне своїм багатим змістом. Велика, документально опрацьована стаття кап. Милана Доманнко «Історія боротьби за Дарданели в р. 1914—16» звертає на себе увагу разом із цілою черґою інших фахових статей. Дуже багата й добре опрацьована воєнно-морська хроніка й бібліоґрафія. Додатки—карти і таблиці. Серед співробітників цього журналу знайдемо й б. старшин Чорноморської флоти, що служили й під Українським прапором. Між іншим, лейтенант флоти (нині капітан) Валеріян Бальц умістив в ч. 7/8 цього журналу за 1938 р. документально-історичну статтю «Бої крейсера-дреднавта «Ґебен» з фотоґрафіями і шкіцами бою 18 листопада 1914 р. на Чорному морі, а во всіх №№ журна-

лу подає щомісяця про всі важніші історичні в.-морські події, що траплялися на Чорному морі за старі й нові часи.

Лейтенант флоти *Святослав Шрамченко*.

Надіслані книжки та журнали.

Тризуб. Париж. Рік вид. XV. 1939. Ч.ч. 5 (655) — 21 (671).
Далекий Схід. Харбін. Рік II. 1939. Ч.ч. 2 (23) і 3 (24).
Рідна Школа. Львів. Рік VIII. 1939. Ч.ч. 3—10.
Вістник. Львів. Річник VII. 1939. Кн. 1—6.
На сліді. Львів. Рік IV. 1939. Ч.ч. 2—5.
Вільне Козацтво. Вольное Козачество. Париж. Рік вид. XII. 1939. №№ 256-263.
Рідна мова. Варшава. Рік VII. 1939. Ч.ч. 2 (74) — 6 (78).
М. Островерха. *Від Піємонту до Італії.* Квартальник *Вістника. Львів. 1939.* Ч. 1 (21). Стор. 80. Ціна 1.— зл.
Bulletin de Bureau de Presse Ukrainien. Paris. 1939. NN. 44—47.
Bulletin trihebdomadaire d'informations orientales *„Ofinor"*. Женева. 5/12 рік вид. 1939. №№ 189—205.
Problemy Europy wshodniej. Warszawa. Rok I. 1939. Nr. 2.
Дніпро. Двотижневик. Коломия. Рік III. 1939. Ч.ч. 1—2 і 3—4.
За Державність. Матеріяли до Історії Війська Українського. Збірник 9. Варшава. 1938. Видає Українське Воєнно-Історичне Товариство. 258 стор. з 11 сх. і 119 світл. Ціна в Польщі 8 зол. (для сталих передплатників 6.50 зол.), закордоном 9 зол.
Відродження. Львів. Рік XII. 1939. Ч.ч. 2, 3 і 4-5.
Şimali Kafkasya. Северный Кавказ. Варшава. 1938. № 55—56. 1939. № 57—59.
Самоосвітник. Місячник. Львів. Рік III. 1939. Ч. 2.
За незалежніст. Варшава. Рік VI. 1939. Ч. 3—4 (52—53) і число за травень-червень 1939 р.
Праці Українського Наукового Інституту. Варшава:
Том XL. О. Лотоцький. *В Царгороді.* Серія мемуарів, книга 5. Стор. 178. Ціна 7 зол.
Том XLIII. Василь Іванис. *Промисловість України і Північного Кавказу.* Серія економічна, книга 10. 1938. Стор. 155. Ціна 5 зол.
Том XLIV. Марія Пшепюрська. *Надсянський говір.* Серія філолоґічна, книга 7. 1938. Стор. 88 і 1 мапа. Ціна 3 зол.
Том XLV. Проф. Б. Іваницький. *Ліси й лісове господарство на Україні.* Том І. Серія економічна, книга 11. 1939. Стор. 190 і 6 мап. Ціна 7 зол.
Том XLVI. *Мазепа.* Збірник. Том. І. Серія історична, книга 5. Стор. 162 і 15 ґрав. портретів. Ціна 5 зол.
Том XLVII. *Мазепа.* Збірник. Том II. Серія історична, книга 6. Стор. 118. Ціна 5 зол.
Том XLVIII. *З минулого.* Збірник. Том. І. Серія історична, книга 7. Стор. 158. Ціна 5 зол.
Шлях молоді. Львів. Рік IV. 1939. Ч.ч. 6 (61) — 9 (64).
Український вістник. Картерет. Сп. Д. П. Ам. Рік XI. 1939. Ч.ч. 1, 2, 4 і 5.
Народнє здоровля. Ілюстрований місячник. Львів, Уєйського 14. Річно — 1.50 зол., примірник — 15 гр. Рік III. 1939. Ч.ч. 3 (27) — 5 (29).
Wschód-Orient. Warszawa. Rok X. 1939. Nr. 1 (31).
За Україну. Орґан Українського фашистівського здвигу. Рік 1. 1939. Ч. 4. Ціна 5 дін., річно 60 дінар. Беоґрад, Югославія, ул. Кор. Олександра 112.
Українська книга. Львів. Рік III. 1939. Ч. 1.
Ґ. Лє-Бон. *Завдання проводу.* Полібій. *Колобіг державних форм.* Квартальник *Вістника.* Львів. 1939. Ч. 2. Стор. 64. Ціна 1 зол.
Живе Слово. Місячний журнал літератури, політики, економіки й суспільного життя. Рік 1. 1939 р. Ч. 3. Львів, ул. Міцкевича 7/II. Передплата до кінця 1939 р. — 7 зол.

ВОЕННО-НАУКОВЕ ВИДАВНИЦТВО

„ДО ЗБРОЇ“

ЦІНА 1 зол. 50 гр. з пересилкою в Польщі.